

ARNOŠT DENIS.

Podobiznu v oleji maloval Emanuel Knížek.

č. 1470.
11-E-172

A. DENIS,
PROFESOR NA SORBONNĚ
SPISY Z DOBY VÁLKY SVĚTOVÉ
VYDÁNÍ SPISOVATELEM I NAKLADATELEM AUTORIZOVANĚ

ČLÁNKY A ÚVAHY
Z
LA NATION TCHÈQUE

ŘADA I.

III. řada 29.

PŘELOŽIL
Dr. JINDŘICH VANČURA.

NAKLADATELSTVÍ ŠOLC A ŠIMÁČEK,
SPOLEČNOST S R. O. V PRAZE.

TISKEM TH. VENTY,
SPOLEČNOST S R. O. V PRAZE,
BÍLKOVA 17.

NÁŠ PROGRAM.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY U
STARÝ FOND
Č. inv.: 01403

NÁŠ PROGRAM.

La Nation Tchèque I. č. 1. 1915. (1./5.)

Někteří politikové a někteří spisovatelé čeští myslili, že by bylo velmi užitečno vydávat revui čtrnáctidenní, jejímž hlavním úkolem by bylo uvádět ve známost opravdové postavení nynějšího Rakouska a zároveň evropské veřejnosti, předkládat snahy a touhy národů mocnářství rakousko-uherského, v první řadě Čechů a Slováků. Předložili svůj plán některým žurnalistům ruským, anglickým a francouzským, kteří, zdálo se, byli překvapeni váhou jejich důvodů a uznali důležitost jejich záměru. Poctili mne žádostí, abych jim pomohl v jejich díle a předložil jejich program.

Tento program je jednoduchý a jest obsažen v těchto slovech: **Samostatnost Čech.**

Svolil jsem, že budu jejich tlumočníkem, protože jsem přesvědčen, že tím posloužím také věci Francie.

Národům přísluší povinnost, aby byli sobečtí; chci říci, že při každé otázce diplomatické a mezinárodní je třeba, aby se ptali nejdříve, co

jim velí jejich skutečné a trvalé zájmy. Za nynějších okolností přirozeně více než kdy jindy, velikost a moc země musí být a jest skutečně naším stálým snažením a naší výlučnou starostí.

Samostatnost Čech je pro nás prvotřídní důležitostí. Je jednou z podmínek naší bezpečnosti a jednou ze záruk našeho vlivu.

Jako nám, samostatnost Čech je zároveň nutná Evropě, která je rozhodnuta jednou pro vždy učinit konec pokusům o organisaci imperialistickou, nechť se staví na odiv nebo se skrývá pod jakoukoli formou.

Samostatnost Čech vyžaduje náš program národní, který vyplývá z prohlášení práv lidských a domáhá se pro každý národ práva k životu, k životu plnému, k životu skutečnému nehledě na počet jeho obyvatelstva.

* *
*

Jsme nesmiřitelně odhodláni, že nepodpíšeme jiné smlouvy než smlouvu, kterou budeme pokládat za dostatečnou, aby znemožnila na vždy obnovení ohavného zákeřnictví, jehož obětí stalo se lidstvo v měsíci srpnu roku 1914. Staň se co staň, nepodaří se nám potlačit osmdesát milionů Němců, kteří vyplňují střed Evropy, nemluvě ani o osmi až devíti milionech Maďarů, kteří hříšným poblouzením připoutali svůj osud k osudu Pruska. Proti velikášské šílenosti, která od staletí zdomácněla u našich nemilých sousedů, jichž se nám dostalo našimi hříchy, a která

se pravidelně projevuje záchvaty krvelačné zuřivosti, nejobyčejnější opatrnost velí nám učinit náležitá opatření.

Problém je dán již dávno. Naši králové, ohrožení tímž nebezpečenstvím jako my, našli jednoduché a praktické řešení: za zády Německa zřídili síť spolků a jimi na uzdě drželi hltavé choutky loupeživých rytířů a kořistníků. Nastala chvíle obnovit opět slavné tradice politiky francouzské přizpůsobením jí k podmínkám současné Evropy. František I., Jindřich IV. a Richelieu drželi v šachu Habsburky tím, že proti nim podporovali malé národy, jež tito chtěli pohltit; jižní Slované a Čechevové pomohou nám podobně zkrotit Hohenzollery a maďarské zemany, kteří se stali vlečkoňši Viléma II.

Ačkoli se nikdo, doufám, nikdy neklamal o inteligenci ubohého panovníka, domnívajícího se vládnout ve Vídni, jeho trůn byl zřejmě otfesen pletichami Pruska a programem Všeněmců, že bylo přirozené domnívat se, že nebude věčně odpírat samozřejmosti. U nás se dlouho myslilo, že se osvobodí od Berlína a bude dbát požadavků svých slovanských poddaných. Zavedením všeobecného práva volebního, kdyby bylo loyálně provedeno, byla by do říšské rady přivedena ohromná většina federalistická a odstraněna stálá výhrůžka, kterou byl trojspolek míru světovému.

Boží zaslepují panovníky, jež se rozhodli zničit. Tvrdošíjně trváje při soustavě lži a útisku, František Josef zpečetil svůj osud a podepsal svůj pád. Od nynějška dynastie Habsburků přestala panovat. V skutečnosti Rakouska již není.

Vilém II. připravuje nařízení, jež poslušně přijímá jeho vasal; propouští a volí kancléře a ministry; jeho generální štáb sesazuje generály rakouské a Hindenburg jim diktuje jejich plány. Německé noviny již se ani nesnaží zakrývat nevýslovné opovržení, jež v nich budí jejich ubohý spojenec.

Poslední měsíce překvapenému světu objevily rozklad onoho mocnářství rakousko-uherského, jež se před válkou tvářilo jako velmoc. Porážky haličské, pád Přemyšle, divý útěk Potiorkův ukázaly míru nadání jeho stratégů a zajatci, jež Rusové a Srbové sbírají po statisících, hlásají lhostejnost neb odpor vojáků k dynastii, nutící je sloužit věci, které nenávidí. Tyto země, jež jsou obilnicemi světa, byly dohnány do hladu nedbalostí neprozřetelné vlády. Úvěr je zničen a měna znehodnocena. Všudy doutná nespokojenost a vše odboj. Přiblížení jediného pluku cizího by stačilo, aby zvítězil odboj v Brně, v Praze, v Záhřebě, v Lublani, v Terstu. Od měsíce srpna ve Francii, Anglii, Rusku, Německu svolány byly parlamenty, dovoláváno se veřejného mínění; František Josef se neodvážil shromáždit říšskou radu. Němci rakouští a sami Maďaři ve zmatku, v němž se potácejí, nalézají jen slova odporu a hněvu pro neschopné vojevůdce, na něž svalují vinu svých nezdarů. Hněv je tak všeobecný, že se projevuje i v úředním tisku, a censura se neodvažuje zabavit články, které všude jinde by byly potlačeny jako vyzvání k odboji.

Pokusíme-li se galvanisovat tuto mrtvolu? Který umíněný diplomat nebo který citlivý doktorinář bude ještě chtít mít důvěru k Františku Jo-

sefovi? Jakého advokáta si zvolí, aby uváděl pro něho polehčující okolnosti? — Vezme-li ho z tridentských Italů či ze sedmihradských Rumunů? Půjde-li pro něj k Chorvatům, které chtěl poslat na šibenici, či k Dalmatincům, které jeho biřicové vrhali po stech do žalářů?

Všeliký pokus o zastírání byl by marný, protože národové, příliš dlouho klamaní, vědí, jakou cenu má slovo císaře, který svou vládu počal křivou přísahou a který je vždy ochoten plýtvat sliby, jež splnit nepokládá za svou povinnost. — Bylo by osudné, protože by zůstavil proti sobě soupeřící kmeny, které nesmiřlivé zášti ozbrojilo navzájem. — Bylo by zločinné, protože by tím na krátko bylo připraveno odročení nebezpečných zápasů.

Nastala chvíle ukončit pokus, který se nepovedl. Na krásném modrém Dunaji veliké dědictví osířelo. Největší budova lží, kterou znaly kdy dějiny, učinila konečně úpadek.

Na troskách po soustavné desinfekci postavme nové stavby... Budiž místo národům se rohdícím: na jihu Srbsko a Jihoslované; na severu Čechy a Morava spojené se Slovenskem, jež pojí k sobě blízká řeč a společný původ.

Proti Německu Čechy jako Jihoslované budou našim přirozeným spojencem, protože jejich existence byla by poškozena každým útočným návratem berlínského imperialismu. Budou představitelkou skutečné síly se svými dvanácti miliony obyvatelů, ze tří čtvrtin slovan-skými; hraničice na severu a východu s Polskem a Ruskem, opíratí se budou na jihu o krá-

lovství Srbské, které bude mít tytéž odpůrce a tytéž zájmy; vztyčí neproniknutelnou hráz od moře Baltského k Jadranskému, na niž narážet bude proud německý, aniž prolomí její žulu.

* *
*

Právě jako Srbsko i Čechy sesílí sbor menších států, jež jako Holandsko, státy Skandinávské, Rumunsko atd. samou podstatou jsou strážci veřejného míru a obránci evropské rovnováhy.

Duch Francie je duchem umírnění a rozumu. Jestliže některé panovníky její v pomíjivých chvílích svádělo pokušení o panství světové, odmítla vždy jít za nimi v jejich osudných přeludech. Naším jediným přáním — jakož i naší jedinou potřebou — jest podporovat vznik a chránit vzrůst národů, kteří se spojí s námi v odporu proti kořistickým pudům a rozmnožit takto pracovníky, kteří s námi usilovat budou o zlepšení lidstva.

V pozemské dílně Čechové, pokud svobodně řídili svůj osud, byli dobrými a věrnými dělníky. Louis Blanc na první stránku svých dějin revoluce francouzské vepsal jméno *J a n a H u s a*, jenž první podkopal teokracii středověkou. George Sandová velebila *T á b o r y*, »bojovníky boží« jejichž válečný zpěv »*K d o ž j s t e b o ž í b o j o v n í c i*« na útek zaháněl hordy císařské. *K o m e n s k ý*, předchůdce jak *Augusta Cometa* tak *Lva Tolstého*, z hloubi úkrytů, kam byl pronásledován dragouny *Ferdinanda II.*, hlásal smíření národů vědou, snášelivostí a láskou.

Tradice česká a tradice francouzská se mísí, jsou vstřípeny týmž přesvědčením, rozniceny touž věrou. Naše revoluce roku 1848 nikde se nesešla s ohlasem rychlejším a hlubším než v Praze. Nikde naše neštěstí nevzbudilo upřímnější a trvalejší bolest.

Dne 8. prosince 1870 *František Ladislav Rieger*, veliký řečník český, a jeho přátelé, poslanci čeští na sněmě zemském, podali kancléři rakouskému *Beustovi* memorandum, v němž již předem protestovali proti anexi *Alsaska Německem*:

»Národ německý«, pravili, »má nepopíratelné právo odraziti mocí válečnou všeliké útoky na území své, tak i na své právo sebeurčení, co do státoprávního sjednocení svého. Kdyby však úmysl jeho směřoval k tomu, aby vrátil národu francouzskému způsob vlády, aneb aby mu vyrval celé krajiny jeho državy, jichžto obyvatelé se *Francouzi* býti cítí a jimi zůstatí chtějí, chystal by se rovněž porušiti právo sebeurčení oněch kmenů a postaviti násilí na místo práva.

Nelze národu českému, aby nevěnoval nejupřímnější účastenství šlechtnému a slavnému národu francouzskému, kterýž bojuje dnes toliko ještě za své právo své vlády a za obranu vlasti, národu to, kterýž vydobyl si tak znamenitých zásluh o civilisaci a největších o pokrok zásad humanity a svobody.

Národ český chová přesvědčení, že takové pokoření, které spočívá v tom, když se národu vynikajícímu oprávněnou národní hrdostí a bojovností odejme část území, musí se stát nevy-

čerpateľným pramenem nových válek a tudíž i nových ran pro zájmy člověčenstva i vzdělanosti lidské . . .

Jakkoli neveliký počtem, nechce náš národ malým býti ve smýšlení a snažení svém; nechceť on malomyslným mlčením uvéstí na sebe zdání, že přisvědčuje k nějakému bezpráví, anebo že sklání před ním čelo své, kdekoli ono vystoupí s přemocí.

Nechceť on ponížiti zvuku jména českého v dějinách, naopak hodlá jednati věrně v duchu otců svých, jižto první v Evropě podnikli za ideu, za ideu to svobody svědomí, boj obrovský proti patrné přemoci, boj, kterýž dobojovali mužně, až do vyčerpání sil svých.

V jich duchu chystá se národ český i dnes k činu, odhodlán státi obětovně za přesvědčení své, až jednou udeří hodina rozhořdu, a kdyby hlas jeho měl zaniknouti bez účinku, bude míti zadostučinění v srdci svém, že v době, když to platilo, vydal svědectví za právo a pravdu, za svobodné všem národům právo sebeurčení.«

Těchto dobrých svědků, těchto chrabrých a neústupných bojovníků nebudeme mít nikdy ani dost, abychom je postavili proti těžkému šiku pruských důstojníků a německých profesorů.

* * *

Samostatnost Čech vyžadují naše přirozené prospěchy a naše bezpečnost.

Samostatné Čechy budou bdít nad potměšilým záštitím Němců a Maďarů a v šachu budou držet jejich útočné záměry.

Rozmnoží počet a sílu států menších, jež jsou živlem stability a míru a přispějí k zaručení rovnováhy evropské.

Budou přirozeným prostředníkem mezi západní Evropou a pravoslavnými Slovany.

Jejich obnovení bude znamenat nová vítězství našich zásad a rozšíří záři našich ideí.

Napraví jedno z největších bezpráví dějin.

Bude symbolem vítězství programu, který spojenci napsali na své prapory: zničení imperialismu německého, rovnováha, úcta k zásadě národnosti, stejné všech národů právo k životu.

Poznámka redakce. — V Paříži vyšlo od počátku války několik publikací českých. Tyto publikace prokázaly nepopěrné služby a milerádi uznáváme oddanost jejich inspirátorů a jejich redaktorů. Máme mezi nimi výborné přátele, ujišťujeme je svou upřímnou sympatií a přejeme jim dlouhého života a zdaru. Byli jsme nuceni oddělit se od nich hlavně z důvodů praktických, z krajní opatrnosti, uložené nám okolnostmi. Buď tomu jak buď, jde nám o to, abychom zjistili, že »La Nation Tchèque« nemá žádného spojení s různými organisacemi, jež se utvořily v těchto posledních měsících. Přijímáme zodpovědnost jen za články uveřejněné v »La Nation Tchèque« a dožadujeme se výlučné odpovědnosti — hmotné i mravní — za svou revui.

DOBROVOLNÍCI ČEŠTÍ.

DOBROVOLNÍCI ČEŠTÍ.

Ib. I. č. 2. (154/5.)

Zprávy o vítězství. Armáda francouzská chápe se ofensivy, zahání vetřelce, osvobozuje některé z našich osad, jež po měsíce úpěly pod násilnou vládou nepřítele, o němž nelze říci, je-li krutější či zpozdilejší.

Uprostřed posvátné radosti, jež se zmocňuje duší, srdce se svírá a oči vlnou při myšlence na hrdiny, kteříž obětovali svůj život, aby připravili naše osvobození.

V bojích za těchto posledních dnů dobrovolníci čeští byli postaveni do předního šiku a v čele svých druhů francouzských velkolepým útokem dobyli několika řad zákopů.

Mnozí padli. Podle prvních zpráv, jež dostáváme, více než padesát bylo jich raněno, čtrnáct zabito. Nehynoucí sláva budiž jejich památce!

Mezi padlými mnozí byli našimi nejdražšími přáteli; někteří svým postavením, svými studiiemi, svým přirozeným nadáním byli povoláni k nejskvělejší budoucnosti. Neváhali obětovat vše na obranu vzdělanosti a svobody.

Aspoň šťastnější nežli jejich bratří v Čechách, které zločinný panovník posílá na jatky, aby sloužili zájmům Němců, svých odvěkých nepřátel; prchli, vědouce, že připravují osvobození své vlasti.

Francie nezapomene jejich oddanosti, kterou zpečetili svou krví.

Den se blíží, kdy se ve vykoupené Praze oslaví památka těchto bojovníků první chvíle, kteří na pláních artoisských jako staří husité, jejich předkové, byli chrabrymi bojovníky božími.

Bolesti, které rozsévá válka, jsou příliš těžké a zármutek, jež nám zanechává tolik zkrvených nadějí a tolik zašlých ctností, jsou příliš hořké. Neodolali bychom jim, kdybychom svůj zrak pevně neupírali k budoucnosti světla a osvobození, které nám připravují tyto oběti zápalné.

Nám všem, celé zemi české, tito krví zbrocení vítězové ukládají povinnost. Jako Srbové i Čechové, padajíce, volají k nám: ku předu, bratří, ku předu!

Ku předu, ke konečnému zničení krutovlády německé! Ku předu, k osvobození Slavié! Ku předu, aby zbojnící budapešťští nemohli již znásilňovat dítky slovenské! Ku předu, aby dělníci nebyli víc utiskováni fanatickými přívrženci Berlína. Ku předu!

PŘÁTELŮM V PRVNÍ CHVÍLI.

PŘÁTELŮM V PRVNÍ CHVÍLI.

Ib. č. 2. (15/5.)

Někteří přátelé nám laskavě vyslovili svůj souhlas a vážíme si jejich povzbuzení. Úkol, jež podnikáme, je těžký; víme, že nepřekonáme lehce lhostejnost a nevědomost mnohých čtenářů. Víme také, jak těžké předsudky tíží každého z nás, a chápeme, že mnozí vlastenci pocítují jakési podivení, ba i jakési pohoršení, vidí-li, že svou pozornost odvracíme od hranic francouzských, abychom se zabývali otázkami, jež se jim zdají vzdálené a cizí. Jsme však přesvědčeni, že budou-li nás bedlivě sledovat jen některý čas, poznají, že především nás vede prospěch národní.

Vynikající historik Aulard řekl jednoho dne na počátku války: třeba být dobrým Evropanem. Každý ví, že Aulard je horlivý vlastenec. Není protikladu mezi oběma výrazy, naopak.

Myslím, že si všichni přejeme, aby se nemohly vrátit převraty podobné dnešnímu. Toužíme, aby se Francie těšila z toho, co se jí nedostává od roku 1870, z čestné bezpečnosti. Doufáme —

nikoli dobýt nadvlády, která byla vždy osudná všem, kdo jí na chvíli dosáhli — nýbrž zabezpečit si svou samostatnost, samostatnost skutečnou, účinnou, která by nám nebyla na chvíli postoupena pohrdavou povolností sousedního národa; potřebujeme bezpečnosti, sebedůvěry, aby každý z nás mohl, jak nejlépe možná, pracovat k obecnému prospěchu.

Nekážeme asketism a nežádáme po nikom ducha obětavosti. Naše přání je skromnější: chtěli bychom přesvědčit své čtenáře, že štěstí každého z nás závisí na štěstí nás všech a že podmínkou bezpečnosti Francie je rozumná organizace Evropy. Ostatně si netajíme, že se nám takto až do zahanbující míry nedostává vší původnosti. Opakujeme s daleko menší schopností — ale s tímže přesvědčením — čemu učili republikáni roku 1848 a theoretikové revoluce. Je docela možno, že po této stránce jsme, aniž to sami tušíme, mrzcí reakcionáři. Necht' lidé rozumní jsou v budoucnosti poněkud shovívaví k našemu omylu. — Ale přiznáváme se ve vší pokoře, že nikdy nedovedeme pochopit, jaký by smysl mělo naše vítězství, kdybychom se po svém slavném úspěchu stali opět prostými ctiteli hrubé síly, kterou velebí němečtí imperialisté.

Hájíme-li samostatnosti Čech, činíme tak předně proto, že pokládáme za nesmyslné, aby národ desítky milionů lidí, jehož ušlechtilých vlastností nikdo nepopírá, a jenž průběhem dlouhé historie několikrát podal důkaz znamenitého ducha národního, byl odsouzen k tomu, aby své síly utrácel v neplodném zápase s cizí dynastií a se soupeřským kmenem, jenž upírá mu jeho nej-

přirozenější práva z jediného důvodu, že je čtenější. Pokrok mravní — jako pokrok hospodářský — předpokládá, aby bylo zmírněno tření, zmenšující užitečnou práci a čistý výtěžek. Ve společném zápase, jež lidstvo musí vést proti bídě a zlu, Čechové se dožadují svého práva ku práci. Nevidíme, jakým důvodem by jim bylo popíráno.

Jediným prostředkem, aby bojů ubylo, jest zabezpečit každému národu nejmenší jemu nevyhnutelnou míru svobody a štěstí. Útisk a odboj jsou výrazy neodlučné. Ponechat Čechy pod vládou Habsburků, kteří tak zaryté prosákli povýšeností německou, že pro ni zapomenuli na své nejzřemější zájmy, znamená zůstatit ve středu Evropy ohniště agitace a připravovat látku k novému požáru. — Zda je to k našemu prospěchu?

Již jsme to řekli a budeme to často opakovat, protože jde o pravdu prvopočáteční, a že je nevyhnutelno, aby pronikla všemi. — Necht' jakákoli bude smlouva mírová, necht' se vyskytnou jakékoli kombinace, necht' jakkoli je důvtipná, budeme vždycky mít při své hranici nějakých osmdesát milionů Němců. — Je to kmen ohavný, ohyzdný, proklatý, volá se k nám se všech stran. — Budiž, třeba se mi nelíbí toto hromadné odsuzování. Ale pokud se těmi zločiny mění otázka? — Bud' jakkoli zlý kmen německý, nelze ho potlačit. Nelze mu odníti jeho vlastnosti, ne právě milé, ale proto neméně skutečné. Němci jsou pracovití, vytrvalí a soustavní. Jsou to ctnosti nemalé. Kdokoli studoval stav Německa po válce třicetileté nebo v době napoleonské,

a uváží, čím se stalo o sto let později, přizná rád, že je málo národů tak schopných vytrvalého úsilí a že i ve chvílích nejhoršího neštěstí zachová svou vůli panovačnou.

Bude vždy nebezpečným sousedem, na nějž bude třeba z blízka dohlížet. Na ochranu od výbuchů jeho zuřivosti, jež bývají časté a nebezpečné, navrhovány různé prostředky. Asquith ve své nedávné řeči mluvil o zničení militarismu pruského — což by bylo velmi dobré, ale není naprosto jasné. Byla řeč také o tom, aby potlačena byla říše německá a obnoveny státy zabrané Pruskem roku 1866. — Někteří by si přáli spolek jižní, jehož předsednictví bylo by svěřeno Habsburkům, tak aby ve Vídni bylo utvořeno středisko odporu proti Berlínu. — Není nám tu zkoumat cenu více méně skutečnou a trvanlivou každého tohoto návrhu. Jejich ochráncové nejhorlivější ochotně přiznají, že si nejsou zcela jisti, zda účinný je prostředek, který vychvalují neb aspoň zda by neškodilo doplnit jej zárukou. — Právě tohoto doplňku záruky se dožadujeme zřízením při východní hranici Německa řady států slovanských nebo smíšených, kde však živel německý bude v převaze a jež, aby se udržely, budou nuceny bdít a bránit se proti obmyslům loupeživým svých nebezpečných sousedů. Uzavřeme-li takto Němce pevnou ohradou, uchráníme se proti jejich odvetným pokusům a snáze se nám konečně podaří, k jejich největšímu prospěchu a k obecnému užítu, zničit jejich loupeživé a kořistivé návyky, jež dnes proti nim bouří celý svět.

Pud obrany a sebezachování, jež je nevyhnutelný k záchraně pozemského života, přirozeně se vyjadřuje touhou po moci. Ve stavu prvotním lidé — tudíž i národové — cítí neodolatelnou snahu vnutit jiným své panství. S plnou důvěrou tvrdí, že představují pokrok, právo, pravdu, a myslí, že jsou povinni vraždit ty, kdo poslušně nepřijímají jejich myšlenek. »Rozdílný« je slovo souznačné s nepřítelem. Děje se tak až do chvíle, kdy tento nepřítel, jež hubí a zotročují, projeví dosti houževnatý odpor, aby v útočníku vzbudil jakýsi strach a tudíž jakous úctu. — Různá vyznání se pronásledovala a navzájem posílala na hranici až do chvíle, kdy se oběti chopily zbraně a katanům daly několik těžkých naučení. Snášelivost se zrodila z přesvědčení, že soused, který není téhož mínění jako vy, bude se bránit, budete-li chtít mu vnucovat své nauky. Naše ctnosti sociální jsou jen zidealisovanou formou zjišťování osobního prospěchu.

Až se různí národové přesvědčí, že, kdyby se pokoušeli ukládat své panství, narazili by na takové nesnáze, že by ani úspěch nevyvážil obětí, naučí se i u druhých oceňovat to, čemu se právem obdivují u sebe, úctu k předkům a věrnost ke tradicím národním. Aby se Němci vyléčili z náruživé touhy organisovat svět podle svého způsobu — co jest jen formou šílenství náboženského — je nevyhnutelné, aby kolem nich utvořena byla Evropa, která samým svým zřízením odvrátí je od marných choutek. — *Ti-mor domini, initium sapientiae*; strach z porážky je počátkem moudrosti.

Naši králové vždy to chápali. František I. posílal poselství do Prahy, aby upozornilo pány české na neopatrnost, již se dopouštějí, povolají-li na trůn Ferdinanda I. Habsburského; a když Jindřich IV. bránil svého království proti houfům španělským a císařským, měl ve svém táboře pana Karla z Žerotína, jenž u něho zastupoval protestanty moravské. Richelieu jednal s Valdštejnem, aby utvořil v Čechách samostatné království, a Chervert dosazoval tu císaře, jehož úkolem by bylo dohlížet na Vídeň i na Berlín. Nestihne nás obvinění, že máme příliš skromné ručitele.

Tyto ideje byly ostatně od dávna hájeny Loui-
sem Legerem — ovšem formou, které dopou-
štěly události. — Proto nebyli jsme překvapeni
sympatií, kterou nám laskavě projevil.

Ne překvapeni, ale hluboce šťastni a vděčni. Nikdy neoceníme dostatečně služeb, jež věci slovanské prokázal tento předzvěstitel, jenž byl jak učencem tak apoštolem a jenž osamocen po čtvrt století sám dovedl zastávat svou úlohu, budít zájem veřejnosti a připravovat si pomocníky a pokračovatele. Kniha, kterou uveřejnil za spolupracovnictví Jos. Václava Friče roku 1867 *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*, je první vážnou a přísnou studií o národě českém, kterou dal francouzské veřejnosti. Padesát let neustálé práce a zápasů nevyčerpalo jeho nadšení a neoslabilo jeho víru a spoléháme na jeho pomoc, aby dokonáno bylo dílo jím počaté.

Přibylu nám druhých přátel, kteří vedle svých pochval přidali rady, za něž jsme jim nekoneč-

ně vděčni. Známe dobře všelike nedokonalosti svého pokusu; vynasnažíme se užít pokynů, jichž se nám dostává.

V jedné věci však setrváváme — s bázni a s nepokojem — protože se stavíme proti mužům, jichž vynikající učenosti se podivujeme a jichž ušlechtilé vlastnosti mravní milujeme.

Vyčítá se nám nás purism slovanský. — Věc je již sama sebou nesnadná, píše nám; proč ještě mást vaše čtenáře zeměpisnými hádankami? Kdo pozná v Brně Brünn, v Záhřebu Agram? — Šeřte — jmen zvykem posvěcených! — Ale zda není proti správné metodě dávat městům a zemím jména, jichž nikdy neměly, a zda sluší přiznávat Němcům vlastnické právo ke krajinám, jež jim nenáleží? — Patrně v podobné věci je těžko nalézt hranici. Snaha po přesnosti je dětinská a nevkusná; přešla-li některá slova do jazyka, nezbyvá než je přijmout a nikdy nebudeme již psáti Praha, ani London ani Moskva. Ale zda nedáváme falešnou představu čtenářům, mluvíme-li o Lembergu, Laibachu nebo Spalatu? Není-li lépe naznačit jim jaksi na první ráz, že jde o město polské, slovinské nebo srbské? Správnost slovníku a vyčištění atlasu jsou jedním ze tvarů potřebné emancipace. Bylo by lze ještě připustit jména Eger a Reichenberg vedle českých Cheb a Liberce, třeba tvoří část království Českého, protože jsou to města většinou německá; ale voličům Budějovic (Budweis) nebo Dubrovníka (Ragusa), kteří těžce bojovali, aby se vytrhli z cizího panství, zajisté patří právo, aby byli představeni jako Slované.

Ostatně doufáme pevně, že ministr vyučování vyzve slušně profesory a skladatele školních učebnic, aby znenáhla vymýtili ze svých přednášek a ze svých knih toto názvosloví německé. Žákům to bude příjemno a rodiče to rádi uvidí. Zda jsme si lehce nezvykli Petrogradu?

Konec konců není-li to snad u nás přežitek onoho ducha panovačného, ježž odsuzujeme u jiných? — Spoléháme, že vyšší snášelivost našich přátel nám to odpustí. — Ostatně ať se mají na pozoru! Doženou-li nás k nejhoršímu, budeme konečně tisknout svůj časopis literami cyrilskými — čím by se brzo zatížil náš rozpočet.

AUSTRIA DELENDA EST.

AUSTRIA DELENDA EST.

Ib. I. č. 4. (15./6.)

Úspěchy Rakušanů-Němců v Haliči a ústup Rusů, touž dobou i váhání Rumunska způsobily dojem zármutku, jež bylo by dětinské skrývat a jenž ostatně je zcela přirozený a oprávněný. Je vskutku možno, že tím konec války jest jaksí oddálen. Pomyslíme-li však na oběti a na bolest, jež předpokládá každý den zápasu, bylo by hříšné, s jasnou lhovostejností přihlížet ku příhodám, jež nás vzdalují od cíle.

Bylo by ještě hříšnější, kdybychom se dali zastrašit nehodami, jež bývají téměř nevyhnutelné v zápase tak olbřímském a jež, třeba byly ještě mnohem vážnější, nemohou změnit konečný výsledek. Bismarck, který viděl věci z blízka, pravil, že za nynějšího stavu světového všichni národové vzdělání jsou stejně stateční. Proti každému Němci stojí nyní aspoň čtyři odpůrci. Šťastná náhoda může jim zjednat nějaké místní úspěchy, ale nemůže vážně změnit poměr sil. I hlučnými vítězstvími se vyčerpává síla národa, který naráží na příliš četné nepřátele, jichž pro-

středky jsou vskutku nevyčerpatelné. Hindenburg nevyčníká nad Napoleona, kterýž ani svým geniem nebyl uchráněn od konečné pohromy.

Jediným nebezpečstvím, jež by mohlo poškodit věc spojenců, byla by netrpělivost, která, ač omluvitelná ve svých počátcích, nebyla by proto méně zhoubná, protože by vedla k belhavému míru a k žalostnému kompromisu. Čím krutější jsou dni, které prožíváme, tím více je třeba, abychom trvalým mírem předešli návrat podobných katastrof. Nežijeme jen pro sebe samy, nýbrž i pro pokolení, jež přijdou po nás. Naši přesnou povinností jest, abychom jim neodkázali budoucnost obtížnou zástavním panstvím německým. Třeba na dlouho zlomit nadvládu germánskou. Nejlepším prostředkem k tomu cíli jest odnít mu na vždy spojence, jehož užíval k urychlení svých snah ctížadostivých.

Rakousku, jak nedávno dokázal Basch, při vyhlášení války náleží snad převážný vliv. Za těchto posledních let bylo nejžhavějším ohniskem vše-němectví. Bylo vždy živlem nepokojů a zmatků. Pro ně není místa v obrozené a mírumilovné Evropě, jíž se domáháme.

Ostatné od počátku války postupem jeho generálů a ministrů znemožněno bylo obnovení vlády, která se kácí v krvi a kalu.

V XVII. století hned po bitvě na Bílé Hoře císař Ferdinand II. vzal si za úkol vyhubit zcela národ český. Oloupil o statky a ve vyhnanství vypudil všechny, kdo zůstávali věrní svědomí národnému. Zdá se, že tyto hromadné proskripce nejsou možny za naší doby, nejprve poněvadž předpokládáme, že se ideami cti a spravedlnosti

přece zmírnily duše, — potom poněvadž nyní na potlačení národa nestačí již zničit šlechtu a měšťanstvo, ale je třeba zasáhnout všecko obyvatelstvo. Který ministr byl by však tak krutý, aby se nelekl podobných obětí? Který panovník by měl spánek tak tvrdý, aby usnul uprostřed zoufalých výkřiků obětí, jichž by se čítalo na statisíce?

Tento panovník se přece nalezl. Jmenuje se František Josef. — Tento ministr se vyskytl. Jmenuje se hrabě Štěpán Tisza.

Reiss nám již objevil zločiny, jimiž se provinili generálové habsburští. — Víme dnes, že běželo o pravý systém. Maďaři budapešťští a Němci vídeňští chtěli právě, aby v mocnářství zmizel živel slovanský. Tito nižší kmenové ve své smelosti nechtěli se dát poněmčit. Budou zničeni. Na půdě mrtvolami zmrvené vzroste národ pánů.

Mám před sebou brožuru, jejíž vydání připravují Stojanović a de Lanux, v níž se líčí správa zemí jihoslovanských v mocnářství od vyhlášení války. Stojanović, jenž sebral její látku, užil jen pramenů nesporně hodnověrných. Opírá se podstatně o statistiku uveřejněnou v *Bosnische Post*, úředním orgánu správy. Jeho obžalovací spis bude později doplněn, neboť daleko není nám ještě vše známo, nemůže však být vyvrácen. Závěry, jež přináší, jsou hrozné.

Reiss již vypravoval, jak rakouští důstojníci zpustožili vesnice srbské ve Srěmu — to jest v zemi mocnářství — a uvedl rozkaz velitele IX. sboru, generála Horsteina:

»Znova se vezmou rukojmové ve všech místech srbských, ležících i vnitř našich hra-

n i c. Tito rukojmové budou hned pobiti, kdyby se obyvatelé dopustili zločinu proti vojsku. Velitelství sboru si vyhrazuje spálení vesnic na vlastním území.« (Das Niederbrennen von Ortschaften auf eingenem Gebiet behält sich das Korpskommando vor.)

Prameny uvedené Stojanovičem dokazují, že nejde jen o osamělý skutek šíleného důstojníka. Generál Horstein poslouchal vyšších rozkazů, prováděl svůj díl v obecném programu.

Ve všech zemích jihoslovanských, v Bosně, Hercegovině, Dalmacii, Charvatsku, Istrii atd. všichni obyvatelé byli vydáni ohavnému pronásledování. Před samou mobilisací zatčeno bylo v Bosně více než pět tisíc osob. V Dalmacii uvězněni byli všichni starostové obecní; Dalmatinců internovaných v Mariboru bylo přes tři sta, v Terstu přes tisíc. Nejprve ovšem byli sebráni lidé, u nichž se předpokládal nějaký vliv na obyvatelstvo, advokáti, lékaři, učitelé, kněží. V jediném biskupství sarajevském 67 farářů pravo-slavných bylo uvězněno nebo pověšeno.

Obvinění jsou v poutech vláčení ves ode vsí, zanechání bez potravy, vydání urážkám a ranám »loyálního« obyvatelstva, jež úřady popuzují proti nim. Corriere della Sera ze dne 10. února 1915 přinesl srdcervoucí líčení žalostné pouti těchto nešťastníků, starců, žen, dětí, odsouzených takto po dlouhé dni k nejhroznějším útrapám až do chvíle, kdy padají na cestě vysílení únavou, bídou a bolestí.

Zasloužili svůj trest. — Nejsou Němci. — Podle číslic uveřejněných v Bosnische Post ve dnech 22. února až 17. března v je-

diném kraji bosenském bylo vypuzeno více než 5000 rodin domácích a jejich jmění zabaveno.

Jejich vina? — Nejsou Němci. Nařízením ze dne 7. prosince se ustanovuje, že movité i nemovitě jmění poddaných rakouskému mocnářství nepřátelských bude zabaveno a že může být částečně postoupeno věrným občanům. — V podstatě nepřitelem mocnářství jest každý, kdo není Němec, a příliš snadno uhodneme důsledky, jaké má tato odměna, nabídnutá donášečům, obecnou demoralisací a nedůvěrou.

Nevypudí-li se z říše, obyvatelé pohraničních krajín hromadně se vyklizují do vnitrozemí, protože nejsou Němci a že proto jejich věrnost je podezřelá. Úřední list nám vpravuje bez obalu, jak se vykonávají tyto rozkazy: vojáci nřicházejí, zatýkají sedláky, zmocňují se dobytka, zapalují domy a dynamitem vvhazují do povětří kostely. Dynamitu bylo potřebí, abychom si uvědomili, že jsme v XX. století. Jinak bychom myslilil, že čteme o činech žoldněřů Lichtenštejnových.

V samém Srěmu více než 20.000 sedláků bylo takto vypuzeno do severnějších krajín, jejich jmění rozděleno Maďarům nebo Němcům. Počítá se, že v Bosně, Hercegovině a Dalmacii evakuací celkem bylo více než 120.000. — Houfy žebráků vyhladovělých a otrhaných vlekou se po silnicích; na sta jich již podlehlo.

Jen se hrne rozsudků na smrt, hrůzných a ohavných. Při popravách čtyř jsou úmyslně vybírány ze slovanských vojáků, za nimiž se staví šiky maďarské a německé. — V Trebinji vedou na šibenici najednou 37 osob, mezi nimi 6 žen.

V okolí téhož města na každém stromu visí oběšenec. — Ubožák sedlák zamýšlí oslavit doma slavu, obvyklou slavnost domácích. — Je popraven. — Právem, neboť slava není slavnost německá.

Víme, že podobné skutky byly nařizeny a provedeny v Bukovině, v Haliči, v Trentině, v Gorici. Vrátime se k tomu a přineseme přesné a nezvratné zprávy.

Tyto prameny dokazují také, s jakou neohroženou zmužilostí tyto oběti přijímají smrt a vzdorují jí. Jako někdy protestanté, které posílali na hranice Martinicové a Caraffové, i oni kráčeji na popraviště zpívajíce národní písně slovanské. — Odsouzenec jeden píše prostě: »Umírám s čistým svědomím. Lupiči mě popadli, protože jsem nechtěl zradit svůj národ.« — »Je mi souzeno umřít,« píše jiný otec rodiny; »svěřuji tobě svou ženu a nyní s Bohem. To jediné může říci Srb.«

Nechť vyrvou jim oči, vyrazí jim zuby, praví stará píseň, hajduk nevypustí nářku. Umře, pohlížeje do očí katu. Před ním vidí zářící postavu svého národa.

* *
*

A tyto hrdiny, tyto Jihoslovany, tyto Rusíny, tyto Poláky, tyto Čechy, pohaněné, potupené, vypuzované, pronásledované, vrátíte jejich otcovskému panovníku! — Uvedete opět pod totéž žezlo Maďary a Srby, Němce a Čechy! Řekněte otcům, matkám, ženám popravených:

byl to omyl, neplatí to; počněme znova, jako by se nic nebylo stalo. Prikážete onomu sedláku, který utekl ze své hořící chýše a který své dítě zůstavil v některém příkopě silničním, aby se opět ujal své práce na vydržování pánů, kteří vydali vojákům jeho duši i jeho tělo; duši a tělo jeho ženy a jeho dítek!

Ach! nikoli! — Jsou přece jisté sázky, jichž nelze činiti proti mravnosti a zdravému rozumu.

V těchto posledních nedělích, při novém svolávání posledních nováčků ještě pohotových, neuctivá a skeptická ruka napsala na hřbitovnu zed': Mrtví vstávejte! Říše svolává své poslední vojáky.

Mrtví by opravdu povstali, kdyby byli odsouzeni spát v zemi rakouské. — Nezasloužili této poslední potupy, toho posledního zlořečení.

Některých skutků nelze napravit.

Revolucionáři roku 1848 napsali na zdi pařížské: Ludvík Filip dal střilet na lid, Ludvík Filip přestal vládnout.

Oč hroznější a neodpustitelné jsou zločiny oněch Habsburků, kteří od prvních dob byli nepřáteli a trýzniteli svých národů. Jejich dějiny jsou jen hroznou řadou řeží a vraždění: všudy, kudy kráčeji, v Polsku, Itálii, Štýrsku, Čechách, Srbsku, jejich cestu vyznačuje krvavá stopa. — Dnes míra je dovršena.

Nové slátání Rakouska bylo by největší neopatrností. Po posledních měsících bylo by nesmyslem chtít, aby společně žili národové, které krutí vládcí poštvají na sebe, a kteří kdyby se pokus učinil spojit je opět, čekali by jen na vhodnou chvíli, aby se pustili do sebe.

Připomeňme si Macedonii, její občasná povstání, neustálé řeže, úzkost, již působila Evropě po dvacet let až do chvíle, kdy odtud vyšel požár, jenž zapálil svět.

Obnovené Rakousko bylo by jen ohromnou Macedonií, neustálým nebezpečenstvím pro obecný mír a zároveň trvalou urážkou lidského svědomí. Francie nemůže dopustit, aby tolik zločinů zůstalo bez trestu.

Zničme Rakousko!

Čechové jako Srbové prošli dosti dlouhou zkouškou. Mají právo na konečné vysvobození.

Habsburkové nemají již práva ani ke koruně svatého Sávy, ani ke koruně svatého Václava.

Nechť si zachovají korunu svatého Štěpána, jestliže hrabě Tisza laskavě svolí k tomu. Maďaři jsou stvořeni, aby se shodli s dědici Johanny Šílené.

DEN 6. ČERVENCE 1415.

DEN 6. ČERVENCE 1415.

Ib. č. 5. (14/VII.)

Den 6. července 1415 znamená rozhodné datum v dějinách národa českého a všeho kmene slovanského.

Toho dne nálezem koncilia kostnického skromný kněz, jehož jméno mimo Čechy je neznámo, ubohý mistr university pražské Jan z Husince (Jan Hus), jenž odmítl odpřisáhnout bludy, z nichž byl obžalován, a svůj rozum sklonit před pyšnými rozkazy biskupů a kardinálů, jest upálen a jeho popel vržen do Rýna.

Uprostřed velkých zájmů, jež se projednávaly v Kostnici, a zápasů, jichž ohlas otrásá vzdělaným světem, poprava Husova míjí téměř nepozorovaně; většina kronikářů sotva ji zaznamenává.

Národ český však nepřijímá rozsudek koncilia a za nesprávné prohlašuje odsouzení urážející čest jeho království a lid v jeho touze po opravě a v jeho naději lepšího osudu. Když otcové chtějí vymoci na Češích, aby uznali spravedlnost rozsudku, jenž stihl mistra university pražské, národ

český se vzepře proti bezpráví a branně se staví proti křižákům, které si církev povolala na pomoc. Po dvacetileté válce národ neotřesený ve své víře, vítězný nade všemi útoky, když po celé říši německé rozšířil hrůzu svých nepřemožitelných vojsk, přinucuje nové koncilium, aby žádalo za mír a přijalo jeho podmínky. Prelátů basilajských poníženo zvou odbojníky ke svobodnému rokování, v němž nejvyšším soudcem bude sám Ježíš Kristus.

Smrt Husova válkami, jež vyvolává a důsledky, jež má v zápětí, značí takto opravdu konec středověku a jitřenku doby moderní. Po staletích slepé a němé poslušnosti následují staletí zkoumání.

Zajisté církev velmi často již bývala napadána nebezpečným kacířstvím. Z každého boje vyšla mohutnější a svou mocí jistější ovladatelkou duší; každým odbojem se rozšířilo a pevněji zakotvilo její panství. Tentokrát její vůle povolila, malomocna naproti nezlomnému odporu národa, který hotov jsa ke všem obětem, aby neznadil svého Boha a zachoval slávu svého jména, vzpouru svědomí postavil proti neobmezeným nálezcům hierarchie římské. Křesťan, jenž nebyl již než sluhou církve, dobyl si zpět svého Boha. Svědomí rozbilo svá staletá pouta. Víra přestává být zevnější nátlakem, aby se stala opět svobodným přilnutím ducha a srdce.

Jest věčnou slávou Čech, že daly znamení k tomuto odboji proti tradicím středověku, že hájily a vynutily uznání práva osobnosti lidské, že zahájily — a vítězně obhájily — boj proti zásadám slepé autority a násilí.

Na tom však nepřestává dílo Husovo, a dnes bychom se nechtěli jím zabývat jako náboženským reformátorem. Dne 6. července v Evropě a v Americe tisíce Čechů ve vděčné a milé vzpomínce obrátí své zraky a povznesou svou mysl k mučedníku kostnickému. Mezi těmito zbožňovateli Husovými mnozí — nesnad nejméně horliví — jsou upřímní katolíci a poslušní a zbožní synové církve římské. Naše Johanka d' Arc byla také odsouzena preláty a biskupy a jeden předsedal soudu, jenž jí vydal na hranici. Hus není již kacířem; v něm Čechové milují a velebí jeho vroucí vlastenectví, jeho hlubokou oddanost věci a řeči národní. Mnohem více než svatý Václav Hus je pravým patronem země, apoštolem kme-
ne, světce národa.

Vlastenectví, jež podstatně a především je pudovým citem — a již tím nesmrtelné a nepřemožitelné — rozněcuje se a ušlechťuje vzpomínkou na veliké činy společně vykonané ve službě lidstva. Až do Husa národ český byl posud jen společností lidí, kteří sdružení byli v jednotu na polo neuvědomělou společným jazykem, tradicemi a zájmy. Nebylo nemožno, že zanikne, pohlcen ve větším nebo lépe vyzbrojeném množství. Vzdávajíc se, Čechové byli by vydali jen jaksi sebe samy, co konečně bylo jejich přirozeným právem. Hus jím přinesl důvod žití, uložil jim potřebu vytrvat, protože se zásluhou jeho a jím stali představiteli a činiteli vyšší ideje, jejíž porážka byla by ústupem všemu lidstvu. Jejich slabost od té doby byla by bývala více než sebevraždou, odpadlictvím. Když Žižka, uchvacuje jeho žáky zvuky husitské písně »Kdož jste boží

bojovníci« rozprášil na Vítkově (14. července 1420) rytíře Sigmundovy, osvobodil nejen své krajany, ale zlomil i nadvládu, kterou Němci chtěli provozovati nad světem jménem svaté říše římsko-německé, a zároveň s osvobozením svědomí jedinou ranou kosy v kořeni jeho vyťal tyranství teutonské.

Nikterak nepřeháníme, řekneme-li, že — s toho hlediska — den bitvy na hoře Vítkově 14. července 1420 jest vedle bitvy na polích grunvaldských dne 15. července 1410, kde se moc rytířů německých rozbila o odpor polský, jednou z rozhodných episod novodobých dějin.

Snadno býváme sváděni zdáním a rádi opakujeme, že od smrti Bedřicha II. oslabení moci císařské znamenalo hluboký úpadek Německa. V skutečnosti XIII. a XIV. století bylo mu skoro nepřerušenou dobou výbojů nekonečně plodnějších a pevnějších než hlučné a prázdné jízdy italské. Rytíři němečtí uchvacují Prusy, mečovní rytíři se usazují v Rize a osazují Kurony, kupci Hanzy od Bukovce k Novgorodu mění moře Baltské v jezero německé. Pomořany jsou poněmčeny. V krajinách polabských a pooderských kmenové slovanští jsou vyhubeni nebo výbojci pohlceni. V Polsku a v Čechách neopatrní panovníci zrazují svůj národ, aby na chvíli rozmnožili své finanční zdroje. Piastovské Slezsko stává se přední stráží svaté říše; Otakarové do kořán otvírají hranice království osadníkům bavorským a saským, kteří tisknou Slované hustou sítí svých osad. Všudy církev, šlechta, měšťanstvo se spikly proti svému vlastnímu lidu. Praha a Krakov jsou města německá. Na jihu

Slovinci jsou podrobeni a Chorvatsko ohroženo. Právě za těchto dvou století dobré třetiny nynějšího Německa je dobyto na Slovanech.

Kdo se vzepře tomuto stoupajícímu přílivu? Jaká hradba zdrží tento německý pochod na východ? — Slované balkánští jsou, v zápase s Turky, kteří svému panství podrobili již Bulhary a porazili Srby na Kosově poli. Rusko malomocné a ubohé se svíjí pode jhem Mongolů.

V této tragické chvíli Slované západní si uvědomují nebezpečnost, jemuž jsou vydáni bezstarostností a slabostí svých panovníků, a čelí jemu. Neboť — a zde se právě ve velkolepé jasnosti zjevila síla pudu národního — v Polsku jako v Čechách skvělý náraz, který najednou zadržuje útok Německa, nevychází ani od králů, ani od panstva, nýbrž od střední a nižší šlechty, kolem níž se kupí jádro lidu. Šlechta polská ruší pletichy dvora obratně osvanené a připravením jednoty Polska a Litvy si pojišťuje potření německých rytířů. Nižší šlechta v Čechách, rytířstvo a zemanstvo, protestují proti nálezu koncilu a porážejí křižáky na hoře Žižkově a u Domažlic.

A že vůči nepřátelům, jichž moc byla nekonečně větší, našli v sobě potřebnou vůli a sílu, aby zadrželi vetřelce, aby mu způsobili řadu zdrcujících porážek, aby ho přinutili přiznat svou malomoc a žádat za mír, nemůžeme si vysvětlit než podivuhodným nadšením, jež v nich vzbudil Hus, když vyzýval je, aby byli obhájci pravdy.

Voje Sigmundovy doufaly pevně, že prvním nárazem rozptýlí houfy nekázané a nejednotné oněch dělníků a oněch sedláků, kteří vedením

několika dobrodruhů se odvážili postavit proti jejich pochodu. Jako Prusové u Valmy i křižáci němečtí se zastavili, zprvu překvapeni, potom postrašení, když slyšeli vznášet se k nebesům hlas oněch na rychlo sebraných dobrovolníků. — Kdož jste Boží bojovníci a zákona jeho . . . zněl válečný zpěv jejich. — Dva kmenové stáli proti sobě a jako roku 1792, jako roku 1914 Němci představovali minulost a proti nim se tyčila budoucnost. Ustoupili v nepořádku a Žižka je zahnal až ku pomezí, dříve než podnikl ono hrozné tažení královstvím, které na vždy zhroutilo panství, jež cizinci těžce a zdoluhavě zbudovali.

Od té doby Polsko a Čechy poznaly chvíle zkoušky a bolesti. Několikrát nepřítel myslil, že konečně dosáhl své odvety. Ale třeba zvítězil nad svými odpůrci, nikdy nepřivedl jich k tomu, aby uznali svou porážku. Čechy Husovy, Čechy Žižkovy neporušeně zachovaly svou vůli po samostatnosti a svou důvěru v konečné vítězství.

Po pěti stoletích den 6. července hlásí jim blízkost svobody posléze znovu dobyté.

Při tomto posvátném výročí zdálo se nám potřebno vynechat jednou každodenní informace a zprávy a našim čtenářům předložit v krátkém souhrnu pohromadě logické důvody, jichž se dovolávají Čechové, domáhající se svého osvobození.

Čechové chtějí přervat okovy, jimiž od doby tak dávno na své neštěstí a na svou potupu jsou připoutáni k Habsburkům.

Snaží se dosáhnout opět své samostatnosti, protože nechtějí být již poplatníkem a otrokem cizího kmene, který za všech dob hleděl je ponížít a potlačit.

Snaží se dosáhnout opět své samostatnosti, protože od dávna podali důkaz své podivuhodné síly životní a že jak po stránce hospodářské tak po stránce intelektuální prokázali znamenité schopnosti svých synů.

Domáhají se své samostatnosti, protože nadáním svých dětí mají právo pro sebe se dožadovat místa mezi národy evropskými, národy svobodnými a svéprávnými.

Domáhají se konečně své samostatnosti protože jim náleží jejich zvláštní úkol ve světě, že od pěti století dokázali, že jsou hodni konat tento úkol dokonale, a že kdyby jejich hlas zanikl, jeden tón by chyběl v koncertu vzdělaného světa.

Bohužel nemůžeme v jediném čísle tohoto časopisu povědět vše, co by bylo třeba vyložit nebo připomenout našim čtenářům, abychom jim podali přesný a plný obraz duševního, hmotného a mravního života národa českého. Naskytne se nám příležitost vrátit se podrobněji k různým kapitolám, jichž jen rychlý přehled dnes podáváme.

Přejeme si načrtnout jakýs úvod k této potřebné studii.

Chtěli bychom takto :

I. Podat některé nevyhnutelné údaje statistické o počtu a rozdělení kmene českého a připomenout zároveň, jakým úsilím dovedl od století probudit a povznést u všech svých dětí cit národní. Bu-

deme ovšem přinuceni takto stručně vylíčit zá-
pasy, které podnikl, aby dosáhl škol, a přehled-
ně uvedeme získané výsledky ;

2. Několika podstatnými fakty vyznačíme
rychlý a silný rozvoj hospodářský země ;

3. Uvedeme některá slavná jména v literatuře,
ve vědě a umění, která postačí k důkazu, že ná-
rod český lze snadno řadit mezi nejnadanější ná-
rody v Evropě ;

4. Konečně se pokusíme na několika stránkách
ukázat vynikající účast, jež přísluší Čechům ve
vytvoření, v obraně a v šíření některých pod-
statných ideí současné vzdělanosti : pravdy, sná-
šlivosti, spravedlnosti a demokracie.

ČECHOSLOVÁCI.

ČECHOSLOVÁCI.

I. Národopis. — Veřejné vzdělání. — Slované.

Ib. č. 5. (1./VII.)

Ze tří velikých kmenů, dělicích se o svět, slovanský kmen je nejčetnější. Podle učenců Florinského a Niederla, kteří za těchto posledních dob s největší péčí studovali otázku, Slovanů počítá se na 150 milionů.

Rozdělují se na tři skupiny: Rusy, — Slovany jižní (Bulhary, Srbochorvaty a Slovince), — Slovany západní (Poláky a Čechoslováky). Jejich prvotní vlastí, zdá se, byla krajina rozkládající se mezi Odrou a Dněstrem. Odtud vyšli Slované, aby na východní straně osadili nynější Rus a Sibiř, na jižní poloostrov Balkánský, na západní kotlinu labskou a krajinu karpatskou až k Dunaji. Od chvíle, kdy oddělivše se od druhých Ariů, počali žít samostatným životem, příroda a historie vytvořily hluboké rozdíly mezi různými národy slovanskými a podle soudu Niederlova slovanská jednota jest jen teoretický pojem. S tohoto hlediska příznak panslavismu, jež tak dlouho vykořisťovali Němci, neodpovídá

žádné konkrétní skutečnosti. Nicméně nelze popřít, že přes jejich různosti, ba i nenávisť, jež je dělí, Slované jsou mezi sebou mnohem podobnější než jednotlivé skupiny románské. Zcela určitě se liší od Němců, od nichž všim se různí: jazykem, tradicemi, povahou, duševními a mravními pojmy. Ostatně cítí občasně, ale nepřekonatelně svůj nesmiřitelný odpor ke svým sousedům západním a jestliže si Rusko nedovedlo zjednat a zachovat sympatie druhých skupin slovanských, vysvětlíme si to tím, že se příliš poslušně poddávalo vedení Německa a podléhalo jeho vlivu.

Idea vzájemnosti slovanské zvláště živě se zachovala mezi kmeny vystavenými nejvíce cizímu pronikání, mezi Chorvaty a Slovinci a zvláště mezi Čechy a Slováky.

Čechoslováci. — **Statistika.** — Podle úřední statistiky Čechů a Slováků bylo by počtem 8,000.000: v Čechách 4,000.000, na Moravě 2,000.000, na Slovensku 2,000.000 nepočítaje Čechy ve Slezsku, Kladsku a v jižních zemích rakouských, jichž se podle úředního sčítání počítá půl milionu duší.

Víme dostatečně, jaká cena přísluší statistice rakousko-německé, jejímž hlavním úkolem bylo všemi prostředky stlačit počet Slovanů v mocnářství. Takto napočítala ve Vídni jen 150.000 Čechů, kdežto jest jich nejméně 400.000. Nepřeháníme tudíž, tvrdíme-li, že počet Čechů a Slovák ve střední Evropě obsahuje a pravděpodobně značně převyšuje deset milionů.

Zjevem, zjištěným u všech národů, plodnost, která někdy u nich bývala velmi značná, po-

klesla v téže době, co se vyvíjela zámožnost. Nicméně zůstává stejná jak u Němců a je mnohem větší nežli u Maďarů.

Téměř je nesporné, že Čechové a Slováci s počátku tvořili jednotu národní a jazykovou. Až do polovice XIX. století svazky pojící obě země byly velmi těsné a ze Slovenska vyšli někteří nejslavnější tvůrcové současného obrození českého. Okolo polovice minulého století něteří vlastenci slovenští, aby získali bezprostřední zájem lidu k zápasu s Maďary, myslili, že bude výhodno, upustí-li od literárního jazyku českého a za spisovný jazyk přijmou domácí nářečí slovenské. Toto hnutí separatistické se zdůraznilo, když po narovnání r. 1867 Slováci byli připoutáni k Uhrám, kdežto Čechové tvořili část Rakouska. Nicméně rozdíl zůstávají velmi povrchní. Čechové a Slováci se dorozumívají snadněji než Provençalové rozumějí Languedočanům. Jedněm i druhým Praha zůstává hlavním městem a střediskem národním. Slováci jako Čechové mají tyž program politický a svá přání spojují v téže touze po samostatnosti a jednotě.

Přístěhovalectví německé. — Čechové a Slováci byli původně nad Dunajem a v Panonii v bezprostředním styku se Slovinci a Chorvaty. Roku 892 král německý Arnulf proti velikému knížeti moravskému Svatoplukovi povolal na pomoc Maďary Arpadovy, kteří se usadili v kotlině nad Tisou a středním Dunajem. Téže doby osadníci němečtí postupující od západu osazovali marku Východní. (Ostarrichi, Austria) a od jihu ohrožovali Čechy, kdežto od západu a od severu tlačili se Bavoři a Sasové.

Nebezpečnoství stalo se však hrozivější teprve v XIII. století, když Otakarové povolali do království osadníky německé, kteří zabrali vnější svahy pohraničních pohoří a obklíčili Slovy na vnitrozemí. Vyšší duchovenstvo a šlechta následovaly příkladů panovníků a města stala se ohnisky germanisace. Reakce slovanská, provázející v XV. století války husitské, ničící nadvládu německou, ale nezadržuje příchod nových osadníků, kteří se usazují v krajinách válkou spustošených. Potom vládá Habsburků podporuje ještě více pokrok Německa. Od XIX. století Slované organisovali obranu a znovu dobyli většinu měst ležících na území českém. — Ale národopisné hranice obou národů velmi značně se nezměnily.

V Čechách Slované jsou obklopeni na jihu, západě a severu obyvatelstvem německým, jež je takto uzavírá na všech stranách mimo na východě, kde splývají s Moravou. Osady německé tvoří území zvláště souvislé na severozápadě při straně saské. Národnostní mez vychází od Domažlic jde na západ od Plzně, postupuje na sever až k Ohři, kterou přechází na západě od Loun, dosahuje u Litoměřic Labe, které sleduje až po Mělník, postupuje pak na sever až k Ještědu, kde se obrací na východ, aby u Tannwaldu dosáhla hranice království. K tomuto pásmu německému poji se okraj Krkonoš, jehož hranice jde k Vrchlabí, Trutnovu a končí Broumovem.

U Domažlic hlavní území německé jest odděleno od německého území Šumavy. Na této straně hranice národnostní jde přes Vimperk, Prachatice, Krumlov a Kaplici.

Morava je všude obydlena Slovy mimo úzký pruh na jihu, jež se rozkládá podél hranice Dolních Rakous, dosahuje největší šíře ve výši Brna a končí u Břeclavě — a značnější území tvořící jakýsi hluboký záliv mezi obyvatelstvem českým, jež je svírá k západu a východu. Postupuje až k Olomouci a zabírá okres fulnecký a část okresu příborského, hranického a novojičínského.

K českému území Moravy poji se české kraje Slezska v území Těšínska a Opavska v Rakousku a Ratibořska v Prusku.

Mimo tato souvislá území německá Němci zabírají některé ostrůvky, z nichž nejdůležitější se rozkládají na pomezí Moravy a Čech mezi Lanškrounem, Litomyšlí, Poličkou, Jevíčkem a Zábřehem. Některá města osamocená prostřed území českého zachovala si zatím ráz německý, Budejovice v Čechách, Brno, Olomouc na Moravě, Opava ve Slezsku.

Němců je v Čechách okolo 2,400.000 (37% všeho obyvatelstva); na Moravě 700.000 (27%) a ve Slezsku 300.000 (44%) proti 180.000 Čechům a 230.000 Polákům.

Slováci obývají v severozápadní hornaté části Uher. Jižní hranice vychází od ústí Moravy u Prešpurka (Bratislavy), běží povšechným směrem na východ až ke Sklabině, pak na severovýchod až k Rožňavě a k stolici Spišské nad břehy poboček řeky Tisy, na úpatí Vysokých Tater. Zde právě Slováci podlehlí nejmocnějšímu tlaku cizímu a tvoří zde již jen dost úzký pruh mezi Maďary nebo Němci na jihu a Rusíny na severu. Odtud tato hranice vybíhá na jih ja-

kýmsi nepravidelným polokruhem až k Užhohrodu nejvýchodnějšímu místu obydlenému od Slováků. Demakrační čaru mezi Slováky a Rusíny na východě a na severu lze velmi těžko vyznačit; splývá téměř s politickou hranicí Zalitavska.

Souvislé území slovenské je protrženo dosti četnými ostrůvky německými a maďarskými. Za poslední doby města následkem úsilí vládního byla proniknuta vlivy maďarskými, zvláště na východě. Ale širé vrstvy obyvatelstva nejsou dotčeny a postačí odstranit zákony útisku a despotismu, aby se hned objevil opět jejich ráz slovenský.

Na druhé straně velmi četné ostrůvky slovenské jsou rozptýleny po celých Uhrách mimo Sedmíhradsko. Jsou zvláště důležité ve vší krajině rozložené mezi ohbem Dunaje a horní Tisou: okolí Budapešti je na polo slovenské. S této strany osady české podávají ruku předním strážím slovenským a chorvatským, jež se prostírají mezi Litavou a jezerem Blatenským.

Na přístě je jisto, že Němci nikdy nedovedou asimilovat Čechy a úsilí Maďarů odnárodnit. Slováky lze pokládat jen za prosté poblouznění. Naopak je jisto, že poměr Slovanů v těchto zemích nemůže se než zlepšovat. Předně důležitá ještě část obyvatelstva, prohlašující se ještě za Němce, aby si zjedнала přízeň vlády, přejde k Čechům, jakmile nabudou svobody. Židé na př. dosti četní v zemi 84.000 v Čechách, 42.000 na Moravě) docela ochotně přijmou jazyk český. A k tomu pokrok žvlů demokratických zajistí v době dosti krátké vítězství Slovanů v městech,

jež zůstala až posud věrna tradici německé, ale jež jsou ztracena v moři slovanském. Plzeň, Budějovice mají již česká zastupitelstva obecní; Brna a Olomouce bude rychle dobyto.

Zdá se dokonce možno, že se v průmyslových okresích, jež jsou dnes ještě skoro výlučně německé, příchod dělníků českých dosti patrně změní zevnějšek tohoto území. V severních Čechách, v tak zvaném pásmu německém, žije nad 300.000 Čechů. Liberec (Reichenberg), hlavní město českých Němců ze 30.000 obyvatelů má 2.000 Čechů, Most (Brüx) ze 12.000 obyvatelů 3.000 atd. Jest na jevě, že Čechové nemohou připustit, aby v království, jež svou historií, svým povšechným rázem a výslovnou vůlí většiny svého obyvatelstva náleží k národnosti slovenské, značné menšiny české byly bez obrany vydány násilné germanisaci. Představme si, že by Němci před rokem 1870 vyžadovali, aby Francie zapověděla užívání francouzštiny v Alsasku!

Jediným právem, jež náleží Němcům, jest, aby se jim dostalo výslovné záruky na obranu a záchovu své národnosti. Těchto práv Čechové nikdy jim nepopírali. Od první chvíle svůj program zahrnuli ve slovo rovnoprávnost (Gleichberechtigung). Od tohoto programu nikdy neupustili, zachovávají jej ještě dnes. Ale Němcům rovnost zdá se urážkou a pokládají se za porobené, jakmile neutiskují druhých.

N á b o ŷ e n s t v í. — Čechové velikou většinou jsou katolíky (96.5%); pouze 2.4% jsou evangelíky. Na Slovensku většina katolická není tak silná (70.2%); 23% Slováků jsou protestanty a 5.3% uniaty.

Vychování národní. — Čechové projevili lásku ke své národnosti podivuhodným úsilím, jež vždy věnovali vývoji svých škol.

Žádný národ netouží dychtivěji po vzdělání. Čechové vývojem školství národního stojí nejen na prvním místě mezi Slovany, nýbrž vynikají nad samé Němce rakouské.

Podle úřední statistiky počítá se v Čechách 94 procent obyvatelů znajících číst a psát, 2 procenta znají jen číst, 4 procenta neznají ani číst ani psát (negramotní). U Němců rakouských poměr jest 92, 1 a 7 procent; u Maďarů 40, 4 a 56 procent.

Na Slovensku počet negramotných je značnější, co se zcela přirozeně vysvětluje dobře známým maďarským postupem vychování. Jak možná doufat, že dítě naučíme číst v jazyce, z něhož nezná ani slova?

Mezi přistěhovalci do Ameriky, staršími desíti let, z 10.000 jen 19 Čechů jest negramotných, kdežto z 10.000 Němců 68 nezná číst ani psát.

A není to přízní vlády rakouské ke školám českým!

Kdežto obyvatelstva slovanského v Čechách je téměř dvakrát tolik co obyvatelstva německého, poměr škol veřejných je následující:

	českých	německých
škol národních	3200	2300
škol středních	374	234
škol vysokých	3	2
škol vyšších průmyslových	39	34
ústavů učitelských	9	9
škol odborných	29	44

Ve školství národním Čechům, třeba nemají tolik škol, na něž by měli právo, neděje se tak hrubě urážlivá křivda jako ve školství středním a vysokém. Příčinou toho jest, že školy národní závisí více na domácích úřadech, jež naléháním a domáháním se vynucují konečně na ústřední správě část ústavů, jež by jim po přesném právu měla náležet.

Obchodních škol nižších německých a českých je stejný počet (5). Z devíti akademií obchodních v Čechách 5 je německých a pouze 4 české, ačkoli je více než 900 žáků českých a ani ne 800 německých. Až posud ani přes důtklivé naléhání Čechy, průmyslem a obchodem nejbohatší země Rakouska, nemá vysoké školy obchodní.

Na Moravě a ve Slezsku statistika vyznačuje tytéž křivdy a totéž nadržování Němcům.

U Slováků, kteří, jak víme, netvoří část Rakouska, nýbrž jsou podrobeni nelítostnému a nesmyslnému tyranství Maďarů, obraz je daleko trapnější.

Kdežto vláda pro Maďary vydržuje více než 600 škol národních, Slováci mají jen 325 škol, vydržovaných výhradně z příspěvků obyvatelstva; nad to vydány jsou neustálému pronásledování a trvale ohrožování zrušením.

Školní zákon z roku 1907, známý pode jménem zákona Apponyova, stanoví, že v každé škole, kde se dvacet dětí chce učit maďarštině, vyučování musí se dít docela maďarsky. Policie maďarská má neodolatelné prostředky vyhledat dvacet dětí i ve farnostech, kde nikdo nezná ani slova maďarského.

Ministr má právo, podle své vůle ustanovit počet hodin, jež musí být věnovány učení jazyku maďarskému i ve školách, kde maďarština není jazykem užívaným, a ustanovuje tak štedře, že nezbyvá již času na učení jazyku mateřskému. Do škol pokračovacích chodí 75.250 Slováků, ale nikde se neužívá jejich mateřštiny jako jazyka vyučovacího. Za to Maďaři v krajinách obydlených Slováci mají 4 vysoké školy, 36 středních škol a 15 ústavů učitelských.

Nikde se postup vlády rakouské nezdá tak pohoršlivý jako v otázce universit. Jím nanejvýš byli rozjitřeni Čechové a zavdána příčina k hlučným debatám, jež vzbudily pozornost celé Evropy.

Němci rakouští, jichž není ani deset milionů, mají pět universit. Desíti milionům Čechů a Slováků vláda dopřává jen jediné university a k vytvoření jejímu bylo potřebí více než čtvrtstoletého urputného boje. Když ministr konečně musil povolit požadavkům většiny české, zdá se, že hleděl všemožně překážet úspěchu české university pražské. Její síně co do počtu a rozměru jsou tak nedostatečné, že to rozhořčovalo i ministry německé. Pro 1850 studentů na německé universitě pražské je v rozpočtu 1,600.000 K. Pro 4440 studentů universita česká dostává z něho jen 1,750.000 K. Vydání na jednoho studenta českého obnáší 600 K, na jednoho studenta německého 1200 K.

Přese všecko úsilí Čechové na Moravě nedosáhli ještě založení druhé university. S velikou námahou Slovákům se podařilo založení stolice řeči a literatury slovenské na universitě buda-

pešťské. Ale slovenština nezaujímá ovšem žádného místa při zkouškách a studující, u nichž se tuší smýšlení slovanské, jsou hned v podezření, prohlašují se za agenty Ruska a vydávají nejnesmyslnějšímu pronásledování.

Co učinili Čechové pro vychování národní. — Vůči tomuto odpírání spravedlnosti Čechové pro zachovu a rozvoj svých ústavů vyučovacích se nelekali nejtěžších obětí. Tento zápas o vzdělání je jednou z nejkrásnějších stránek historie české. Účastnil se ho všechen národ a vytrvalým hrdinstvím se mu podařilo v šachu držet národ tak mocný, jako národ německý.

Ačkoliv Čechy byly již přetíženy daněmi, které v očích Vídně byly výkupným za jejich rozmach průmyslový a obchodní a za jejich urputný odpor proti germanismu, ačkoli přispívaly hojně k vydržování škol německých, jimiž zaplavována země, neváhaly předem vybírat ze svých malých prostředků novou dobrovolnou a spontanní daň na vydržování škol českých.

Čechy vydávají takto více než padesát milionů korun na své veřejné ústavy vyučovací. Z celkového rozpočtu 106,130.047 K roku 1914 bylo 53,986.852 K ustanoveno pro vzdělání veřejné. Nad to, poněvadž v okresích smíšených Čechové nemohou se nadít, že od úřadů místních dosáhnou potřebného počtu škol k úspěšnému zápasu proti germanisaci, založili r. 1880 školní spolek »Ústř. maticí školskou«, jejímž úkolem jest vydržovat školy na místech nejohroženějších. Matice stala se ponenáhlu nej-mocnější národní organizací českou. Vydání se

opatřují příspěvky a veřejnými sbírkami; často se Matici dostává značných odkazů. Rozpočet Ústřední Matice dosahuje nyní na 1,150.000 K. Vydrží 151 škol českých (56 v Čechách, 21 na Moravě, 8 ve Slezsku) a 9 škol středních na Moravě. Počet dětí je navštěvujících je 15.000. Ústřední Maticе česká od svého založení vydala více než šestnáct milionů korun.

Také Slováci založili podobný spolek, Matici slovenskou, která před rokem 1867 vydržovala tři školy střední. Po narovnání r. 1867 tyto školy byly zavřeny a spolkové fondy zabaveny r. 1874. Obnášely sumu téměř sto tisíce zlatých mimo sbírky, knihovnu a dům, v němž zaujal místo smírčí soud. Od svého založení, znělo rozhodnutí ministerské, tento spolek sloužil jenom politickému směru, jenž celému světu je znám pod jménem směru panslavistického.

Tento velkolepý příklad energie, jaký nám podávají Matice česká a slovenská, jest jen jedním z tisíců dokladů mocného proudění života, které vždy v nadšení uvádělo a posud uvádí Čechy. Všude utiskování, opovrhování, hanobení Čechové neochabují a nepozbývají mysli. Silní starodávno slávou Karla IV. a Jiříka z Poděbrad, cítí, že se jejich země rozvíjí nepřetržitě a pokračuje přese všecko odporne úsilí Němců.

II. — Hospodářská organizace českých zemí.

Ve chvíli, kdy národu českému svítá hodina jeho osvobození politického, mohli by se mnozí otázat, zda příliš nedostatečné prostředky, příliš

těsné porobení hospodářské nemohou učinit tuto samostatnost lichou. Zběžnou studií hospodářské situace Čech dospějeme v té věci k závěru co nejspokojivějšímu, ježto nám ukáže, že v Evropě není asi malého národa, tak výhodně opatřeného co do seskupení všech prostředků hmotných a zdravé rovnováhy mezi plodinami hospodářskými a výrobky průmyslovými.

Za všech dob Čechové slyneli pověstí výborných zemědělců. Sama příroda jejich země přivádí je ku pracím rolnickým; širé roviny středních Čech, s úrodnou prstí, dobře zavlažené jsou bohatými obilnicemi; stále zachovávají první místo mezi zemědělskými krajinami Rakouska, jak to dokazuje statistika z roku 1913:

Plodiny z hektaru	Průměrem	
	v Rakousku	v Čechách
vzdělané půdy		
pšenice	15 q	22 q
žito	13.8 »	18.7 »
ječmen	16 »	22.2 »
oves	14.1 »	19.6 »

Tato převaha výnosu není jenom způsobena úrodností půdy, nýbrž ještě více zdokonalenými methodami, jež si dovedli osvojit zemědělci čeští. Důvtipně vyvinuli odborné vyučování a jsouce smělymi stoupenci intensivního vzdělávání půdy, neváhali chápat se všech prostředků, jež nynější věda dává jim do rukou. Zvláště se oddali pěstování plodin, zužitkovaných národním průmyslem, jako ječmene a chmele, jež vyváží také do Německa, cukrovky a j. Hlávkové zelí určené k výrobě kyselého zelí, řetkev, se-

mínko jetelové, ovoce, jablka, hrušky atd. jsou předmětem výhodného vývozu zvláště do Německa.

Bohaté a bujné lučiny prospívají chovu dobytka, jenž svým rozvojem dal vznik příslušnému průmyslu, mlékařství, sýrařství, výrobě kondensovaného a sušeného mléka pro vývoz. Přehojně je vepřového dobytka a uzenářství je jedním z nejživějších odvětví obchodu českého.

* *
*

Průmysl český je novějšího původu. Pověstný vojevůdce Albrecht z Valdštyna dal mu první podnět v XVII. století tím, že hleděl, aby pro výstroj jeho vojsk postačily mu jen výrobky domácích. Ale hlavně za panování Marie Terezie vláda císařská se snažila o rozvoj průmyslu v Čechách. Čechové dlouho se chovali netečně k jejímu povzbuzování; sedláci zakládajíce si na své půdě, pohrdali továrnami a jestliže příliš četní synové opouštěli otcovskou půdu, stávali se učiteli, advokáty nebo faráři. Takto až do polovice XIX. století Čechové ponechávali Němcům a Židům vykořisťovat své národní bohatství.

Ale okolo roku 1850 značným poklesnutím cen za plodiny zemědělské sedláci čeští byli přivedeni k tomu, že se s částí svého hospodářství odvážili podniků průmyslových. Živel německý již je značně předstihl a počátky byly těžké. Čechové nejdříve měli jakýs úspěch v průmyslu, týkajícím se hospodářství, jako v cukrovarnictví, mlynářství, pivovarnictví, lihovarnictví; brzo však povzbuzení závoděním, oddali se výrobě

strojů hospodářských, hutnictví, všemu velkému průmyslu. Tímto hospodářským probuzením vznikla ona střední třída česká, pracovitá a podnikavá, vlastní to základ společenské budovy v království Českém; zápas s Němci, až posud obmezený na půdu jazykovou, šíří se nyní do oboru hospodářského a obojí hnutí, podporujíc se navzájem, zatlačuje nebezpečnoství germanismu.

Roku 1873 prudká krise hospodářská na chvíli ochromuje průmyslovou činnost českou; ale brzo se opět zotavuje podnikavější než kdy jindy. Výstava roku 1891, na níž bylo možno posoudit nabyté výsledky, je východiskem nového pokroku. Ve styku s cizími konkurenty průmyslníci čeští uvědomují si mezery své organizace a hledí je vyplnit. Obmezené fondy z úspor národních jsou nedostatečné a žárlivost Vídně se nestará o to, aby přispěla k rozmachu soupeřského průmyslu. Tehdy se zakládají banky české, jimiž se podporuje rozvoj průmyslu národního a zemská výstava v Praze roku 1908 potvrzuje vymoženosti průmyslníků českých na jejich konkurentech německých ve všech odvětvích obchodní činnosti i v průmyslu obrábějícím suroviny. Již roku 1900 přehled průmyslové výroby v Rakousku prohlašoval toto vítězství, ježto ukázal, že Čechové k této výrobě přispívají 30%, ačkoli procentuální poměr jejich obyvatelstva obnáší jen 22%.

* *
*

Po tomto krátkém výkladu hospodářských dějin zemí českých přejdeme ku přehledu nejdůležitějších jejich odvětví průmyslových a takto uvědomíme si lépe rozsah jejich působitě a skvělých výsledků tohoto půlstoletého úsilí. Čechové teprve docela nedávno obrátili svou pozornost k velikému průmyslu obrábějícímu suroviny a účast jejich kapitálu není tu ještě rozložující. Přes to česká banka Živnostenská může se již chlubit, že založila několik kvetoucích podniků, jako hutí hrádecké u Rokycan, uhelné doly u Ústí a některé jiné méně důležité. Vedle ní obec rokycanská ujala se těžby v hutích ležících na její půdě a statečně zápasí s německými kartely. Strojírny jsou staršího původu. Počaly výrobou hospodářských strojů a strojů pro sdružený průmysl cukrovarnický, pivovarnický a lihovarnický, specialita to vhodná v zemi hospodářské. Zdokonalené přístroje umožňují jim úspěšně soutěžit s cizími továrnami; polovice strojů užívaných v říši pochází z továren českých, jež své výrobky vyvážejí na Rus, do zemí balkánských, do Němce, ba i do Ameriky.

Praha stala se střediskem výroby strojnické: strojů, motorů, lokomotiv, automobilů. Továrny, svou důležitostí a svou pověstí prvotřídní, zaměstnávají personál skoro výhradně český; v některých kapitál německý je spojen s kapitálem českým.

Elektrářský průmysl český získal si slávu dobře založenou některými zdokonaleními, jež způsobila pravý převrat v technice elektrářské. Dále vyrábí se celá řada drobných předmětů kovových: stiskacích knoflíčků, novinek,

nádobí smaltovaného neb aluminiového, jimiž se zaměstnává tisíce dělníků buď v továrnách nebo po domácnostech.

Česká keramika, sklářství, brusírny sklářské, jsou příliš známé, že netřeba tu připomínat jejich přednosti umělecké. Klenotníci čeští zase světový trh s úspěchem zaplavují celou řadou elegantních drobotin, kdežto broušení drahokamů a granátový průmysl český zachovávají si svou starou pověst.

Lesní bohatství Čech jest ohromné a Čechové na dlouho nezůstavili Němcům monopol jejich těžby. Nalézají tu lacinou surovinu pro umělé truhlářství, vynikající původností svých tvarů a bezvadným provedením.

Textilní průmysl má dávnou pověst v hornatých krajinách Čech. Po dlouhé krisi přizpůsobil se modernímu způsobu výroby a obrozuje se právě živěji než kdy jindy. Opatřuje výrobky všech druhů od nejhrušších pláten až ku nřepychovému prádlu. Jeho odbytištěm mimo mocnářství bylo hlavně Rusko; zvýšením cla ubylo vývozu do této země, ale toto okamžité poklesnutí bylo hojně vyváženo objednávkami, čím dále tím četnějšími, zemí Balkánských, Anglie a Ameriky.

Průmysl soukenický a hedvábnický postupuje pomalu následkem soutěže německé, ale výroba jutová se vyvíjí rychle.

Mimořádně připomeňme výšivky československé jež uměleckým rázem, původností své kresby a svých barev uchvacují všechny znalce.

Co nejvíce kvete průmysl potravinářský, zvláště cukrovarnictví a pivovarnictví. Jsou to

dva z nejdůležitějších pramenů bohatství země a vývoz piva a cukru je značný zásluhou inženýrů českých, kteří dovedli zdokonalit stroje.

Cukrovarům, které na počátku byly jen řadou menších místních podniků průmyslových v rukách drobných majitelů domácích, hrozilo nebezpečí, že budou pohlceny velikými společnostmi vídeňskými, založenými od velikých bank německých. Proti tomuto nebezpečí bude potřeba nalézt záchranu po válce.

Sláva piva plzeňského nás zbavuje povinnosti je vychvalovat. Plzeň má čtvři veliké pivovary, v nichž se ročně vaří 1,600.000 hektolitřů piva; tři z těchto pivovarů založeny byly kapitálem částečně německým, čtvrtý je výhradně český. Rovněž v Praze a v jejím okolí nalezneme jistý počet pivovarů pracujících pro vývoz.

Lihovary jsou vůbec spojeny s těžbou hospodářskou a výroba škrobu ze škroboviny zemčat je soustředěna na krabatině česko-moravské.

Značné kapitály české jsou konečně uloženy v továrních mlýnech, v továrnách na cukrovinky, na výrobu konserv, v těžbě vod minerálních. Uzenářství stává se právě jedním z nejdůležitějších článků vývozního obchodu českého; zvláště pražská šunka se těší zasloužené pověsti.

Upozornit ještě dlužno na umělecký průmysl, na polygrafii, jež se velice rozvinula v Čechách pokrokem, který někteří technické, dobře známí odborníci, jako Husník, Vilím a Klíč, učinili ve způsobách reprodukčních.

* * *

*

Obchod přirozeně krácel hned za šťastným vývojem průmyslu českého a jeho úspěch v té neb oné větvi byl více nebo méně vyznačen pokrokem výroby. V tomto zápase hospodářském mezi Čechy a Němci obchodu v malém příslušela úloha, které nebylo lze přehlížet. Drobný obchod byl po dlouhý čas v rukách Němců a Židů, kteří se zásobovali výhradně z továren německých. Čechové, aby národní výrobě pojistili odbytiště, musili poněnáhlu vytlačovat obchodníky německé z měst českých.

Nyní hledíme pochopit, jak se národu českému v necelých šedesáti letech podařilo dostat opět do svých rukou těžbu všeho bohatství ve své vlasti a hledíme poznat metodu, která vedle statné a rozumné vytrvalosti kmenové umožnila toto ohromné úsilí. Podle našeho mínění národ český za toto krásné vítězství průmyslové děkuje dokonalé organizaci technického průmyslu. Mimo školy polytechnické v Praze a v Brně působí řada ústavů technických, vyšší školy obchodní a průmyslové, střední školy obchodní, zvláštní školy odborné, kam řadou od nejvyššího do nejnižšího stupně, od příštích ředitelů továren k drobným učedníkům všickni vojíni této průmyslové armády přicházejí čerpat základy svého oboru nebo se obeznámit s nejnovějšími pokroky cizích vynálezců.

Obchodní komory, zvláště pražská pečlivě dohlízejí na toto vyučování, udělují mu peněžité podpory, zřizují technologická musea, pořádají občasně výstavy výrobků rozličných řemesel,

konají technické přednášky pro dělníky, poskytují cestovní nadace, povzbuzují všelikou iniciativu.

Rozumnou a obratnou organisací úvěru bylo umožněno poskytnout podpory dostatečnými kapitály těmto zkušeným technikům. Zemská banka království Českého je v čele tohoto finančního vyzbrojení českého; vykonává převážnou úlohu v eskomptních obchodech, půjčuje zemi a obcím, na dobré záruky poskytuje dlouhodobého úvěru společnostem hospodářským nebo průmyslovým na podniky obecně prospěšné jako na místní trati železniční a j. Hypoteční banka česká, jež s předešlou byla založena podnětem sněmu českého, půjčuje na nemovitosti. Mimo ně záložny, druh ústavů vzájemných, v počtu 780, s celkovým kapitálem 900 mil. korun, poskytují svým členům důležitého úvěru. Jiná, však méně důležitá skupina velmi četných společenstev vzájemného úvěru má svou zvláštní klientelu mezi drobnými průmyslníky a zemědělci. Konečně lid nalézá ve spořitelnách ústavy, pojišťující mu bezpečné a výhodné uložení jeho úspor. Roku 1900 celkový obrat jejich fondů obsahoval téměř jednu miliardu.

Od roku 1873 jistý počet bank se utvořil ve formě společností akciových. Mezi nimi Živnostenská banka pražská zasluhuje zvláštní zmínky, ježto mocné podpory poskytla rozvoji velkého průmyslu českého.

Nyní lze téměř na 4300 mil. K odhadnout úhrnou sumu cenných hodnot a movitých kapitálů, jež spravují všechny finanční ústavy české

a moravské a možno říci, že banky české důstojně a k nejlepšímu prospěchu obecnému dovedly plnit svůj úkol strážce jmění veřejného.

Jestliže se představitelům průmyslu a ředitelům bank v málo letech podařilo vykonat takový pokrok, nesmíme zapomenout, že za velkou část svého úspěchu děkují vlastnostem českého dělníka. Tento, jsa důvtipný, vytrvalý, chytrý, nadaný uměleckým smyslem, dovedl ukázněně pomáhat úsilí svých vůdců. Průmyslová práce domácí je velmi rozšířena v Čechách, zvláště v zimě jako doplněk zaměstnání rolnického. To umožňuje lacinou sílu dělnou, kterou se prospěšně brání cizí soutěži.

Hledíme-li k roztrídění dělníků českých v různých oborech, vidíme, že 43% pracují v zemědělství, 36% v průmyslu a těžbě baňské, 9.3% v obchodu a dopravě, 11% ve službách veřejných a v různých povoláních. Nelze si téměř přát lepšího rozdělení činnosti v národě.

III. — Písemnictví a umění.

Právě jako svým stářím tak i svým bohatstvím písemnictví české může být postaveno do první řady literatur slovanských. Od XIII. století žádný jiný národ slovanský nevydal více cenných spisů nežli Čechové.

Křesťanství bylo k nim uvedeno misionáři řecko-slovanskými nebo německo-latinskými; také první spisovatelé, kteří užívají jazyka českého v X. století, hledí především liturgickou

latinu nahradit jazykem lidovým a jednou z prvních památek písemnictví českého je překlad bible. Čechové přede všemi druhými národy slovanskými měli úplný překlad svaté knihy v jazyku národním.

V XIV. století za vlády Karla IV., osvíceného ochránce písemnictví a umění, spisovatelé se uchylují z oboru náboženského a zabývají se otázkami historickými, právníckými a filosofickými. Založení university pražské r. 1348, první university na půdě slovanské, a velmi čilé styky duševní, jež se vytvořily mezi Čechy, Francií a Anglií, přispěly mnoho k vědeckému a uměleckému pokroku. Spisovatel této doby, který největší pověst zjednal myšlení českému, je filosof Tomáš ze Štítného, spisovatel mnoha traktátů mravoučných a filosofických.

Konec XIV. století vidí vystoupení předchůdců reformace. Veliký reformátor Jan Hus byl nejen horlivý obránce práv národa, nadšený apoštol, jenž národu českému dal vědomí jeho osobnosti, nýbrž také učený gramatik, který přispěl k očistění a zdokonalení jazyka. Jeho dílo literární skoro všechno se týká otázek náboženských a proto není přístupno širšímu obecenstvu. Ale zachovány jsou nám jeho podivuhodné listy, napsané z Kostnice přátelům českým, v nichž dojímavými výlevy se nám zjevuje tajemství jeho velké duše.

Války husitské zastavují v XV. století skoro úplně činnost literární, jež se průběhem těchto dlouhých zápasů náboženských ztrácí v nekonečných hádkách o otázkách teologických. Jediný spisovatel vyniká, dědiník Petr Chel-

ický, rozjímavý duch, který káže chudobu, prostotu a bratrství jako ideální základy života křesťanského.

Ale brzo písemnictví české se vybavuje z otázek náboženských, aby popřalo místa, kronikám, spisům alegorickým, dobrodružným románům, pracím právníckým a vědeckým.

V XVI. století Jednota bratří českých rozvíjí nejméně činnost literární. Jan Blahoslav († 1571), překladatel Nového zákona z původního jazyka řeckého, je jedním z jejich nejvýznačnějších členů, a právě této jednotě děkujeme za slavný překlad celého písma svatého — i starý zákon přeložen z původního jazyka hebrejského — známého pode jménem bible Kralická (1579—1593), jež je jednou z předních památek literární tvorby.

Počátek XVII. století znamená vrchol literatury české. Úpadek, který počíná válkou třicetiletou, pokračuje a se sesiluje až do poslední čtvrtiny XVIII. století. Hlavní představitelé českého hnutí literárního jsou tehdy emigranti a na prvním místě slavný Jan Amos Komenský († 1670).

V četných spisech o výchování káže užívání jazyka mateřského ve vyučování, dokazuje potřebu, aby duch žákův byl proniknut zásadami, jež později umožní mu spravovat svůj život počestně a způsobem společnosti užitečným. Daleko od své vlasti, útěchu nalézal v úvahách filosofických a ve vědeckých dílech, jež od té doby byly základem naedogogickým opravám všech vzdělaných národů.

Jeho díla, zakázaná v zemích rakouských, nemohla mít žádného vlivu v Čechách a po dlouhé době pronásledování zdá se, že jazyk slovanský v Čechách jest odsouzen k rychlému a úplnému zaniknutí. Roku 1790 historik český František Martin Pelcl trpce hořekuje, že za padesát let těžko bude ještě nalézt Čecha. Roku 1810 Josef Dobrovský, slavný jazykozpytec slovanský, píše Kopitarovi, že »víc našeho národa, nepomůžeme-li. Bůh, je téměř zoufalá«. Potom roku 1827 i Josef Jungmann ve chvíli umdlení vyrazil tento výkřik bolestný: »Nám se dostalo (ó kéž se mýlím) býti svědky a pomocníky konečného mateřčiny zahynutí«. — Na štěstí tato žalostná proroctví byla právě tehdy vyvrácena vystoupením nové generace, plné horlivosti a naděje.

* *
*

Počátky novočeské literatury jsou ovšem co nejskromnější, ale obzory se šíří rychle a spisům přibývá ceny.

Mladý Slovák Jan Kollár († 1852), věstec velikosti slovanské, píše svou Slávy dceru. František Lad. Čelakovský († 1852) inspirované lidovou poesíí ruskou a českou ve svých Ohlasech písní ruských a českých, kdežto jiní, jako Karel Hynek Mácha († 1836) podléhají vlivu kosmopolitického romantismu Byronova.

Prostřed posledního století Božena Němcová († 1862) píše Babičku, první román český, jenž jest opravdu dílem uměleckým.

Okolo roku 1860 v almanachu nazvaném »Máj« noví šik básníků se představuje veřejnosti. Mezi nimi Jan Neruda († 1891) stojí nejen v první řadě mistrů českých, ale jako básník i jako prosaik zasluhuje místa ve společnosti velikých spisovatelů světových.

Vlastenectví všeslovanské vždy živé v duši české, projevuje se zvláště v básních Svatoopluka Čecha († 1908), jenž vznešenou řečí vyjadřuje velké idee politické i mravní svého pokolení.

Dílo Jaroslava Vrchlického († 1912) nemá sobě rovného v literaturách XIX. století. Je především básníkem lyrickým a jeho verše jsou podivuhodné svižnosti. Duch eklektický, velmi zběhlé znalý cizích literatur, svými přečetnými překlady uvedl obecnost české v přímý styk s cizí poesíí.

Kritické hnutí roku 1890 zahajuje nové období moderní literatury české. Skupina mladých literátů, mezi nimiž jsou znamenití duchové a nadšení básníci, krásnými verši a vybranými obrazy dovedli vyjádřit všechny velké a vznešené tužby duše české. Nelze nám neuvést z nich aspoň Antonína Sovu, Viktora Dyka a Petra Bezruče. Ale dva básníci téže generace zaujmají zvláštní místo: Josef Svatoopluk Machar a Otakar Březina.

Jestliže se kdy literatura česká právem domáhá cti, že přispěla k vývoji myšlení lidského, je to v díle těchto dvou básníků. Machar, duch mohutný a bojovný, ve svých básních rozbírá všechny rozpory srdce a svědomí, jimiž strádá dnešní člověk. Nelitostná krutost zápasu politického roz-

něcuje básníka, jenž se rád ponořuje ve filosofické úvahy o minulosti lidstva. — Naproti tomu Otakarovi Březinovi nic není cizějšího než skutečnost života. Jeho zraky jsou obráceny do mystických dálek, do nekonečných prostorů, kde vyvolává pozoruhodné vise v nejlíbilozvučnějších verších literatury české.

* *
*

Souběžně s literaturou vlastně řečenou vyvíjí se probuzení politické a ruch vědecký.

František Palacký (†1876), první politický vůdce národa, šlechtností svého ducha rychle nabyl svrchované moci mravní nadě vším národem. Jeho velkolepé dílo Dějiny národa českého je jedno ze základních památek písemnictví českého. Vedle něho Karel Havlíček († 1856), zakladatel žurnalistiky české, nelítostný polemik, je podivuhodný šířitel ideí a neúnavný odpůrce utlačovací politiky Bachovy. Převážný úkol konal v národní výchově lidu nejen svým jasným a vroucím slovem, ale i svým životem, jenž byl jen stálým příkladem oddanosti a obětavosti.

Ve chvíli znovuzřízení university české v Praze (1882), skupina učenců a politiků, v jejím čele universitní profesor Tomáš Garrigue Masaryk, se rozhodla pokračovat v propagandě směrem daným od Palackého a Havlíčka.

Od té doby počíná veliký ruch vědecký. Revisé díla až posud vykonaného ukládala se takto jako nová orientace. Vědecké badání učenců českých od počátků století tvoří ostatně dílo zá-

služné. Práce Dobrovského a Jungmanna jsou pevnými základy pro studium jazyka českého. Starožitnosti slovanské Pavla Josefa Šafaříka († 1861) zůstávají základním dílem svého druhu. Jan E. Purkyně († 1869) a Jan Svatopluk Presl († 1849) rozšířili obor našich vědomostí ve vědách přírodních. Není skupiny vědecké, kde učenec český neprokázal dobrých služeb obecnému pokroku.

Ke konci XIX. století vědecké práci se dostalo nového rozvoje. Vedle Masaryka, jenž nám dal pronikavé rozbory otázky české a díla našich velkých reformátorů Husa a Havlíčka, řadí se učenci jako slavný gramatik Jan Gebauer († 1907), archaeolog Lubor Niederle, politikové jako dr. Karel Kramář a Dr. Josef Kaizl († 1901). Ve chvíli založení akademie české roku 1891 věda česká je zastoupena ve všech oborech učenci nejpůsobivějšími a přes vytrvalý odpor vlády povolit Čechům druhou universitu, ruch vědecký činí velmi rychlé a velmi významné pokroky.

* *
*

Ve všech zemích slovanských je velmi vyvinut vkus pro věci umělecké. Všichni kdo navštívili národopisné museum pražské, vědí, jakou nádherou a jakým bohatstvím forem a barev vyniká lidové umění české a slovenské.

Od nejdávnějších časů umělecké vlastnosti národa českého jeví se jak v prostých výtvorech lidu tak v dílech umělců.

Válkami, jež v každém století pustošily země české, zničeno bylo bohužel nesčetně památek. Zůstává jich však dost, aby bylo lze obnovit osnovu tradicí národních. Původní umění české proniká poněkud a uniká otrocké nápodobě ciziny.

V zemích českých dva veliké slohy jsou zastoupeny četnými stavbami monumentálními: doba gotická a doba renaissance řečená baroko; tento poslední sloh vtiskl svůj ráz Praze, krásnému hlavnímu městu Čech.

V malířství země české nemohou se chlubit ani nevyrovnatelným bohatstvím ani umělci prvního řádu. Pouze miniaturisté nám zůstavili podivuhodné rukopisy, svědčící o znamenité zručnosti technické a o velmi jemném uměleckém smyslu.

S moderní dobou umělecký ruch nabývá nového vzletu. Okolo poloviny XIX. století objevuje se v malířství veliký mistr *Josef Mánes* († 1871). Jako básníci slavofilští je naruživě zaujat pro vše, co je české; a pracemi nejvzácnějších vlastností uměleckých a vybrané krásy byl pravým průkopníkem moderní školy české. Vedle něho se řadí podivuhodný kreslíř *Mikuláš Aleš*, ač rázu velmi rozdílného. V jeho díle duše česká ožívuje ve své původní čistotě a jeho podivuhodné kresby mají svěžest inspirace písní lidových. Ze sochařů českých zmiňme se o *Josefu Václ. Myslbekovi* umělci prvního řádu, jehož několik veřejných pomníků v Praze se vyznačuje svým hladkým a mohutným modelováním.

Ode dvaceti let skupině umělců výtvarných »*Mánesu*« náleží převážný úkol v moderní škole české. Velicí mistři francouzští jsou inspirátory a vzory mladých umělců pražských, jichž značný počet jest od dávna předmětem pozornosti nejen jejich vlasti, nýbrž i cizích kritiků uměleckých. Za těchto posledních let pouze díla umělců českých zachránila čest oddělení rakouských na mezinárodních výstavách. Zvláště v architektuře nové směry umělecké se projevují v Čechách a v tomto posledním čase některá města česká byla obohacena zajímavými stavbami monumentálními.

* *
*

Je málo zemí, kde by lid měl tak přirozenou náklonnost k hudbě jako v Čechách. Čechové měli vždy pověst dobrých hudebníků a velicí skladatelé jako *Mozart* a *Weber* rádi pobývali v Praze.

Dějiny moderní hudby české počínají *Bedřichem Smetanou* († 1884), jehož díla jsou rázu idealistického. V době, kdy se literatura česká povznáší *Nerudou* a kdy malířství v *Mánesovi* vítá vůdce nové školy, hudba česká nalézá velkolepého představitele svých směrů moderních ve skladateli *Prodané nevěsty*, tvůrci české opery. Ve svých dílech, tak četných a nesporně veliké ceny umělecké, *Smetana* vždy je prodchnut láskou k vlasti české a zvláštní citlivostí duše a ducha slovanského.

Ke *Smetanovi* dlužno přidružit dva mistry hudby české, *Antonína Dvořáka* († 1904)

a Zdeňka Fibicha († 1900). A. Dvořák, mistr symfonie české, je z nejznámějších skladatelů českých v cizině. Jako skladatel několika oper, jinak oblíbených, nerovná se Smetanovi, ale má světovou pověst jako skladatel hudby komorní. Fibich je pravý básník lyrický ve svých četných skladbách pro piano, duch ohnivý ve svých básních symfonických a ve svých operách projevuje opravdový smysl dramatický a dokonalou znalost všech tajů harmonie.

V jisté vzdáli od těchto tří velikých mistrů hudby české moderní škola skladbami Josefa Bohuslava Förrstra, Vítězslava Nováka, Josefa Suka, Otakara Ostrčila a mnoha jiných podává krásné sliby mocného a původního ruchu hudebního.

IV. — Historický úkol Čech.

Roku 1401 vojsko markrabí míšeňských táhlo na Prahu. Nebezpečství bylo veliké, protože v samém městě bohaté měšťanstvo německé potají přálo vetřelcům a ohrožovalo moc Václavovu. Proti těmto zrádcům kazatelé čeští se obraceli k lidu a v první řadě Hus vytýkal drzost těchto cizinců, kteří jako páni chtějí vládnout v království, jež nemá jiné viny, než že nepředvíдалo jejich smělosti a poskytlo jim příliš rozsáhlého a příliš šlechtetného pohostinství. — »Čechové,« pravil v jednom ze svých kázání, »s této stránky jsou bídnější nežli psi nebo hadi, ježto pes hájí pelech, na němž leží, a kdyby ho chtěl jiný pes odehnat, bojoval by s ním, a po-

dobně had. Avšak nás Němci utlačují a úřady v Čechách obsazují a my mlčíme.« — »Čechové,« pravil ještě roku 1409 ve chvíli, kdy na universitě byla projednávána otázka většiny německé nebo české, »v království Českém podle zákonů, ba i podle zákona božího a podle vrozeného pudu měli by být první v úřadech v království Českém jako i Francouzové v království francouzském a Němci ve svých zemích.«

Hus jeví se nám takto jako předchůdce a obránce ideje národní. Často bývá líčen jako nepřítel Německa, což je v odporu se všemi prameny. Pravdou jest jen, že se domáhá zákonných práv pro své krajany. Nechce, aby cizí kmen pánoval v zemi, jež není jeho.

Němci nikdy mu neodpustili této opovážlivosti. Na Čechy pohlížejí jako na kmen nižší, určený, aby zanikl v moři německém. Odmítají uznat služby, které vykonali, a vlastnosti, kterými se vyznamenávají.

Čechové však, jestli neuvedli do světa, aspoň s podivuhodnou tvrdošíjností hájili a rozvinuli jisté podstatné nauky a jisté základní ctnosti, které jsou ctí společnosti moderní. Po reformátorovi přijali dědictvím lásku ku pravdě, úctu k osobnímu myšlení a ke snášelivosti a konečně onu náklonnost ke svobodě a bratrství, kterou dnes nazýváme směrem demokratickým.

Spor, zahájený na koncilii kostnickém nebyl vlastně sporem dogmatickým. Nedotýkal se toho neb onoho článku víry. Hus odepřel podepsat odpřísáhnutí, jež se na něm požadovalo, protože

mu přičítali různá učení, jež neuznával za svá a že chtěli mu uložit jakés úhrnné podrobení se naukám, jež svou všeobecnou formou zdály se mu sporné nebo nebezpečné. Raději podstoupil trest smrti, než aby se snížil k jakési lži. — Nutnost nezná zákona, praví Němci. — Jest jen jediná nutnost, odpovídá Hus, neříkat nic, než co pokládáme za správné, netvrdit nic, než co uznává svědomí.

Ve středověku společnost je založena na předstávě posvátné hierarchie, jež přijala a jež ostříhá svěřené učení, které vykládá a vyvíjí mocí vyššího poznání přicházejícího jí přímo od Boha. Církev, jež si vyhrazuje víc a více znalost knih svatých, čerpá z nich přísné formule, pro něž se domáhá naprostého a slepého poslušensví. Shrnuje je v dogmata a v obřady, jež jsou potřebnou a dostatečnou podmínkou věčného spasení. Kdokoli chce je zkoumat, jest odbojník, kterého Bůh káže trestat a potlačit nelitostně. Nejlehčí odchylka, nejmenší odboj vlastního rozumu je pohoršením a zločinem jak proti řádu společenskému tak proti zákonu náboženskému. Jednostejnost je samou podmínkou života mravního a politického.

Právě tak jako latina je společným jazykem duchovenstva, tak i národům jest splynout v jednotě všeobecné, jejíž přirozenou hlavou je papež. Tuto jednotu spravuje kosmopolitické kněžstvo a roztržky se tu jeví jen jako projevy ducha různosti, jenž samou podstatou je nejdějším zlem. Osoby nebo kmeny, jež se pokoušejí uniknout olověnému příklopu tohoto jednotvárného a tí-

živého panství, jsou nástroji satanského ducha a musí být vyhubeny. Lid jest jen stádo, jež na znamení kněze poslušně odřikává přikázané modlitby. Jeho jediným posláním jest, aby svými almužnami a poplatky vydržoval kněžstvo vedoucí jej ke spáse cestami, jež samo vyvolilo. Prvotním hříchem odsouzen k nerozumu, ke bludu a ke zlému, musí být udržován nelitostnou rukou správců božích, kteří zázrakem prováděným každé chvíle obnovují mu neustále obět Spasitele a kteří ve svých svrchovaných rukách drží klíče ráje.

Netřeba ani podotýkat, že podobné pojetí, potlačující všechen život a všecko přemýšlení, tak se protivilo samé podstatě povahy lidské, že nebylo možná, aby se ho upřímně užilo, ani konstatovat, že sám středověk poznal vždy jen hrubý jeho pokus. Opravdu bylo potřebí desíti století, aby systém došel svého plného rozvoje a aby se církvi podařilo stanovit jasně svou zásadu, organisovat své prostředky činné a založit svou moc. V XIV. století skončila téměř své dílo přípravné, zničila své nejnebezpečnější odpůrce a dosahovala téměř cíle, který od tak dávné doby sledovala soustavným a neustálým úsilím.

Její ctižádost byla nebezpečná, protože se opírala celkem o jeden z obou směrů, jež se za všech dob svářily o vládu nad duchem lidským, o pesimism.

Člověk povahou a podstatou je zlý; třeba potlačit jeho pudy, udusit jeho vůli, zničit jeho rozum, jenž se vždy jeví pochybováním a od-

bojem. Jeho podvrtné a zlé pudy se překonají jen, podrobí-li se podzíravému dozoru, odejmou-li se jemu jako prostorekému dítěti zbraně, jež obrací proti sobě samému, podřídí-li se vyšší třídě, kterou Bůh zvolil ve své zázračné moudrosti, aby jej udržel v poddanosti a nevědomosti.

V podstatě všeho despotismu vidíme touž nedůvěru v povahu lidskou. Němci přizpůsobili ji k moderním teoriím. Domáhají se panství světového jménem přednosti svého kmene, jenž je kmenem vyvoleným vůči nižším a zvrhlým národům.

Husem byl vyvrácen všecken tento systém. Nekonečné spory vznikly o otázku zvědět, zda opravdu lze v něm vidět předchůdce reformace či zda byl jen poslední a nejslavnější představitel středověkých kacířů. S hlediska historického tyto spory jsou zajímavé a není jistě neúčitečně přesně vyměřit, jaké bylo učení mistrovo o té neb oné stránce dogmatické. Ale tyto studie byly by nešťastné, kdybychom jim přikládali důležitost, které nemohou mít. Nezáleží tak na smyslu, který Hus přičítal jistým slovům písma, ale na výkladu, jaký žáci dali spravedlivě jeho myšlení. Je docela možná, že mučedník kostnický byl by pocítil hrůzu a nevoli z důsledků, jež jeho nástupci vyvodili z jeho učení. Ale kdo by se odvážil tvrdit, že Luther, Zwingli a Kalvin by nezapřeli dnešních protestantů? Slova zůstávají a když jistá tvrzení byla vyslovena, nikdo, ani ten, kdo je pronesl, nesmí obmezovat jejich dosah a ob-

mezovat jejich ohlas, jenž se jako ozvěnou šíří po světě.

Stapfer napsal: Kdokoli se při výkladu textu táže, zda spisovatel viděl všecku krásu a plnou hodnotu slov, která napsal, nezasluhuje, aby nazván byl kritikem. — Kdokoli mluvě o některém teologovi nebo filosofovi, abstrahuje důsledky, jež bylo lze čerpat z jeho tvrzení, falšuje a obmezuje historii.

Tím, že se nepodrobil nálezu úřední církve, představené jejími zákonnými náčelníky a opatřené nespornou mocí, Hus, byť to chtěl nebo nechtěl, byť to chápal nebo nechápal, pro každého věřícího se dožadoval práva zkoumat a zkoušet pravdu. Byť to chtěl nebo nechtěl, tvrdil, že rozum jednotlivcův svým vlastním úsilím je schopný rozeznat blud od pravdy a že tudíž každému člověku přísluší přesné právo neuznávat jiného zákona než zákon, jenž se mu zdál dobrý, co nevyhnutelně pro něho má v zápětí povinnost, aby žádné zevnější úvaze neobětoval to, co jeho svědomí mu vnuká za spravedlivé. Připouštět zlo pod záminkou, že se takto vyhneme většímu zlu, zapřít své svědomí, protože by hrozilo nebezpečství, že se otevře víra pokorných, ustupovat před tvrzením, proto že by se tím ohrozila hypotese uznaná za potřebnou nebo výhodnou, znamená tolik ohavných kompromisů, kolik středověk přijal špatné tradice římské. — *Salus populi suprema lex esto.* Nic není ohavnějšího v dějinách a nic nepravdivějšího. Lidstvu je potřebno, ne aby ten neb onen národ žil, ale aby byl živlem důstojnosti a po-

kroku, a přestává jím být, jakmile něco staví nad nejvyšší zákon, nad zákon skutečný, kterým jest úcta ku pravdě a ke spravedlnosti.

Zcela přirozeně bezprostředním a nevyhnutelným důsledkem této úcty ku pravdě jest kult svobodného bádání a tudíž snášelivost. Náš duch jest obmezen a naše poznání kolísavé. Uprostřed temnot nás obklopujících tápáme nejistě a v pochybnostech, jež námi zmítají, každý vztahuje ruce nazdarbůh a chytá se stébla, jež se mu podaří dostihnout. Jakým právem, mocí kterého vyššího příkazu chcete mě přinutit, abych upustil od vraku, jehož jsem se zachytil, abych dostihl vzdáleného a nedohledného břehu? Kde je napsáno, v které listině, neomylné učení, jež chcete mně vnutit? Zda sám Spasitel, jehož se dovoláváte, neřekl: V domě Otce mého příbytkové mnozí jsou. Zda neřekl též: Pojdtež ke mně všickni, kteříž pracujete a obtíženi jste. . . Všickni sténáme pod nesnesitelnou tíží bídy lidské; ve své úzkosti voláme po ruce, která vede, posloucháme hlas, který potěšuje a oživuje. Ponechte každému pomoc, jejíž lahodnost uznává. Nabízejte všem podporu svých rad, nevnucujte nikomu tíži svého vědění, jež je vždy jen věděním lidským, nedokonalým a klamným.

V tomto zoufalém běhu za štěstím a jistotou všickni jsme stejně slepí a všickni stejně vyvolení. Halíř vdovin je v očích Spasitelových vzácnější než hojná almužna fariseova. Kdo poví, zda v chodu lidstva modlitba nevědomé ženy, která spouštějíc zrnka svého růžence k nohám Spasitelovým klade odříkání svého života a svou

stálou obět, nemá stejný podíl, jako úsilí slavného učence, kterýž o píd' poodkrývá záclonu zahalující nám poznání. Zda Kristus nezemřel pro nuzné, pro chudé duchem a srdcem, pro zlé a pro hříšníky? Přijďte vy všichni, kteří žízníte po spravedlnosti, vy všichni, kteří klesáte pod břemenem života a pod vlastními chybami! Přijďte ukojit žízeň ku prameni nevyčerpatelnému. Vlastním zrakem čtete slovo boží, utište své rány dotekem ran božského mistra. Zrušte ohrady, jimiž se obklopily pýcha mistrů a pohrda učenců. Všem budiž přístup ke stolu Páně. — Se světla, které je pro všecky, sejměte ony roušky tajemné, jež zakrývají archu zákona; přistupte všickni a podejte si ruce ve společné touze po osvobození a ctnosti.

Pravda, snášelivost, bratrství — lhostejnost k řemeslným bohoslužbám, k nádherným a prázdným obřadům, úcta ke svobodě svědomí, — láska k národu, tomuhle Hus učil své věřící a tohle dědictví Čechové přijali z popelu hranice kostnické.

Ovšem všickni nedovedli porozumět hlasu mistrovi. Nejpřímější z jeho žáků, utrakvisté, kališníci přísného řádu, většinou brzo upadli zpět v otroctví, z něhož Hus pokusil se je osvobodit, a věrní duchu papežství, i když byli s ním v zápase, přilnuli k některým prázdným znamením. Ve svých požadavcích se spokojili malichernými ústupky formálními. Myslili, že k nápravě zla, jímž strádal svět, postačí, obdrží-li laikové od kurie právo přijímat podobojí způsobou. Z kalichu učinili, ne symbol, ale konečný a dostatečný cíl svých požadavků.

Ó národech nelze soudit podle většin. Záleželo na tom, aby v Čechách byl dostatečný počet lidí, kteří by nezapomínali učení mučedníkovy, kteří by poznali jeho skutečný smysl a kteří by udrželi jeho plnou hodnotu.

— Za všech dob národ český tomuto vybranému voji opatřil potřebný dorost, aby zachráněna byla šlechtaná a plodná tradice.

Abychom spravedlivě ocenili zásluhy tohoto vytrvalého úsilí, nesmíme především zapomenat, do jakých okolností Čechové byli dějinami postaveni. Proti nim stáli dva nesmiřitelní nepřátelé: na jedné straně církev, která jim neodpouštěla jejich odboj, a která, i když vykonala svou odvetu, nedůvěřivá a nepřátelská, je udržovala přitisknuté k zemi, ústa plná prachu, z obavy, aby se vzdechy, jež dusila, nezměnily znovu ve vyzvání k odboji, na druhé Německo, nevražící a zpupné, jež se mstilo také na vzdorném národě, který nechtěl zapomenout své řeči a odřící se svého kmene. — Na trůně dynastie obmezeného rozumu a nuzného srdce, pudem despotická a ze strachu krutá, jež svou věc splétala s věcí Německa a jež k Čechům chovala venkoncem city nenávisti a hrůzy, jaké asi tělesná stráž hraběte Artoisského cítila pro kralovrahy konventu.

Panstvo, vedeno jakýmsi pudem, záhy vzdánilo se od kazatele, v němž velmi brzo tušilo vyvolavatele nového světa a představitele zásad rovnosti. Proto válek husitských se účastnilo jen potud, pokud v nich vidělo příležitost rozšířit své panství a rozmnožit své výsady. Potom nej-

lepší ze šlechty znenáhla pronikal obrodný duch, vystupující ze sousedního venkova. Té chvíle trýzeň války třicetileté se snesla na ně; všichni, kdo zůstali věrni svému národu a své víře, byli zbaveni statků, vyhnáni z království, nahrazení hordou dobrodruhů, kteří se z Flander, Itálie nebo z Němce, jako hejno supů vrhli na mrtvoly české.

Měšťanstvo, kterému se od počátku XV. století nepodařilo nikdy se znovuzřídit, pokořené, bázlivé, proniklé cizími živly, poslušně podléhalo podnětům dvora, své děti vydávalo pánům příšlým z ciziny, učilo je, že, chtějí-li se povznést na vyšší místo a uniknout svému bídnému postavení, nemají jiného prostředku než se sklánět pode jhem dědičného nepřítele. Universita, zkažená sváry domácími a válkami cizími, neměla ani duchodů, ani nauk, ani ideálu, ani žáků.

Představme si silnou pevnost, jejíž vůdcové přešli k nepříteli, jejíž vnější opevnění pobořená zabírá nepřítel, jejíž posádka, zdecimovaná zuřivou palbou kartáčovou, ztratila své nejlepší, nejstatečnější, nejčinnější živly.

A hle onu hrstku mužů bez vůdců, bez vnější podpory, bez hmotných nebo mravních prostředků, kteří průběhem pěti století za spousty zuřivých, neustále obnovovaných útoků nestáhla svého praporu. Naopak století za stoletím nastupuje za sebou mužstvo vždy připravené, jež umírajíc v průlomu předává si z ruky do ruky praporec, v nějž jejich předkové vepsali heslo národní: Pravda, snášelivost, demokracie.

První v čele postupují tovaryši Žižkovi, hrozni Táboři, kteří se svými nepřemožitelnými vozy projíždějí od Dunaje k moři Baltskému a od Branibor do Uher až do chvíle, kdy Německo sténajíc, prosí jich za slitování. Uprostřed bázlivých spojenců, kteří se nikdy neodhodlali k roztržce s Římem a kteří myšlenku Husovu zbavili smyslu skutečného, Táboři vyvíjejí a rozvádějí učení mistrovo a s hlediska mravního, politického a sociálního vyvozují z něho rozsáhlý program osvobození, jaký posud nebyl plně proveden. — Bohužel jak často se děje v zanícení boje, zapominají brzo svých vlastních nauk a opojení úspěchem, pokažení dobrodruhy, které přijali do svých řad a kteří se více zajímají o vydatné loupeže než o vítězství zákona božího, sami se stávají zase představiteli soustavy násilí neb útisku. Jejich porážka u Lipan (1434) je zajisté nesmírným neštěstím pro jejich zemi, protože moc vydává oligarchii sobecké a kruté a že duševní vedení zůstává mírným neboli vlašným utrakvistům, kteří vykleští opravu a svou prostředností a slabostí připravují vítězství reakce. Ale tuto porážku Táboři sami zavinili tím, že zapřeli zásady, které tvořily jejich sílu, a že si odcizili náklonnost lidu, kterýž od nich očekával svobodu a pokoj.

Hle z jejich zbytků vzniká Jednota bratří českých, jež znenáhla prostřed nejkrutějších pronásledování dlouhou a těžkou prací o mravní pokrok dovedla k sobě přivábit nejvznešenější duše a nejslechetnější srdce. Ohrožena jak Habsburky tak katolíky, kteří v ní vidí nejnebezpečnější odpůrce, i pravověrnými utrakvisty, kteří

poděšeni byli smělostí jejího myšlení a novostí jejích požadavků, zneuznána stoletím, jehož tužby předbílá, dovedla nenáhlým přetvořením vybavit se z nebezpečných vlivů milenárních, jimž její zakladatel Chelčický ještě podléhal; sproštíuje se některých těsných predsudků, jež po dlouhý čas zdržovaly a oslabovaly její šíření se; vítězí nad nepřátelstvím, jimž ji stíhají různé sekty protestantské, které se pohoršují volností jejího vyznání a eklekticismem její snášlivosti. Svě učení shrnuje v dětinné oddanosti Písmu a v dojemném úsilí očistit duše. Jejím ideálem jest uvolnit srdce a povznést mysl k vyšším cílům; v téže vroucí zbožnosti slučuje jazyk český a všecko křesťanství. Přináší Čechám a světu obrozenou a šlechetnější formu humanismu, humanism očištěný snažením mravním a rozšířený láskou k národu. Svůj konečný a vznešený výraz nalézá v obětech Bílé Hory a v proroku Janu Amosu Komenském, který jest jak nejvlastnějším synem Husovým tak přímým předchůdcem anglických deistů XVII. století a francouzských filosofů XVIII. století.

Tak mocná byla tradice vytvořená bratřími českými, že ani pronásledováním Ferdinanda II. a Leopolda I. nebyla zničena. Proniká až do řad vítězů a strážců, kterým Řím světil dohled nad přemoženým národem. Vluzuje se i v jesuitu Bohuslava Balbína, když lká nad opuštěnými zříceninami své vlasti a slaví lahodu jazyka českého; znovu oživuje v Josefovi Dobrovském, jesuitovi a svobodném zednáři, který se na konci XVIII. století ze vlády Josefa II. znovu ujímá díla výchovy lidu, přerušeno před stoletím a který

osamocen, nepochopen, sám bez naděje, přece znovu zvedá starý prapor, jež našel zapomenutý v ssutinách.

Bouřemi roztřepeny jeho lemy a vybledly jeho barvy; žerď je zlomena a nápisy starých vítězství zašly v krvi mučedníků a v slzách obětí. Stačí však rozvinout jej po větru, aby se v slunci opět zjevilo nezníčitelné heslo: Pravda, snášelivost, demokracie.

Při pohledu na tento zneuctěný prapor ve chvějící se a pochybující ruce starého jezuity, jehož, zdá se, baví opravdu jen tvary mluvnické a čtení starých pergamenů, ze všech konců země, z Moravy, ze Slovenska, z oněch chyší, kde některé zbožné ruce, oklamavše pátrání misionářů vyrvaly z hořících hranic starou bibli husitskou a některý kancionál, spěchají synové Čech, žáci Husovi, Kollár, Jungmann, Šafařík, Palacký, Havlíček a všichni ti, kteří, třeba ne tak velcí vědění a nadání rovnají se jim oddaností a srdcem.

Zápas je těžký, cesta daleká, nepřítel bez počtu, bojovníků pořádku. Potom, když se přes přísnost policie jeví, že se situace stává příznivější, a kmitavý paprsek zdá se věštít konec dlouhé noci poroby a potupy, cesta vedoucí k osvobození je hrubě zatarasena vítězstvími Bismarckovými a založením jednoty německé. Jako někdy otcové koncilia tak i Německo, jež své nebezpečné jho rozšířilo na celý porobený svět, volá na Čechy: Odpřísáhněte svou minulost, vyznejte, že pravda, kterou prý jste poznali, je nepravá, od-

řekněte se svého programu. Za tuto cenu otevru vám všechny velké brány svého království, budete užívat mého bohatství. Kdo by byl tak zpodilý, aby popíral slávu mého Boha, jenž mi podrobil všechny mé odpůrce? Kdo by byl tak slepý, aby se nesklonil před slávou mého jména a povznešeností mého kmene. Já jsem síla, já jsem bohatství, já jsem věda, já jsem zákon, já jsem život.

Není vědy nad mravnost; není zákona nad pravdu; není síly nad snášelivost; není bohatství nad právo; není života nad lásku.

Taková byla někdy odpověď Husova v Kostnici. To bylo odpovědí Palackého jednotlivým německým, kteří zvali ho, aby zaujal místo mezi nimi v parlamentě frankfurtském; to bylo odpovědí Riegrovou na všechna vyzývání Německa; to bylo odpovědí Kaizlovou, Kramářovou a Masarykovou na vábení trojspolku.

Pokolení jdou za pokoleními a s nimi formule; otázky se jeví ve formě pozměněné. Předsudky politické a národní nastupují na místo zápasů dogmatických. Nepřestávejme však na povrchu a nedávejme se klamat slovy. V skutečnosti záhady, jež se vyskytují, jsou vždy tytéž a myšlenky, jež byly základem náboženských bojů v XV. století, ještě dnes rozpoutávají zápasy v lidstvu.

Srovnejte Husa, Tábor, Chelčického, Komenického, Dobrovského, Palackého, Riegra, Masaryka. — Na první pohled jaký vztah lze nalézt

mezi těmito muži, kteří se vším liší od sebe, povahou a rozsahem svých vědomostí, svými soustavami filosofickými, svým vychováním. — Pohleďte však lépe, odstraněte cetky a pod zevnějšími ozdobami hledejte vnitřní spojitost. Hned naleznete základní příbuzenství. Všecky tyto syny téhož kmene vyznačuje rodinná podoba.

Ve všech důležitých věcech tito mužové jsou si podobní. Nejprve, a je to fakt velmi významný, u žádného z nich nenaleznete ani stínu mysticismu. Všickni lnou pevně k zemi, ke skutečnosti; svůj zrak upírají k nebi, ale svýma nohama stojí plně na zemi. Více se zabývají záhadami mravními nežli soustavami metafysickými. Jako Řekové, jako všickni národové zdravého rozumu přivádějí opět filosofii ze zářného nebe na zemi. Jejich hlavní myšlenkou jest, aby naši ubohou oběžnici učinili k obývání příhodnější a krásnější tím, že své spoluobčany vymaní z jejich slabosti, povýší je nad sebe samy, vyprostí je z jejich sobectví a z jejich předsudků.

Vědí, že první povinnost člověka a jeho největší štěstí závisí na plném vývoji jeho schopností a volném výkonu všech jeho orgánů. Nechtějí mu diktovat podmínky jeho blaha nebo mu předpisovat způsoby jeho spásy. Jejich přesvědčení je hluboké a upřímné a na obranu jeho jsou hotovi ke krajním obětem. Právě proto mají v úctě přesvědčení druhých. Netají sobě, že nauky, které představují, jsou jen nedokonalým vyjádřením naprosté pravdy a snaží se přiblížit se víc a více k této věčné pravdě tím, že neustá-

lým zlepšováním opravují nepřesný a nedokonalý obraz, jež zprvu nakreslili. Nikdy nevěří, že došli cíle; nikdy se nevydávají za vševědoucí proroky nepopíraného evangelia. Jejich duševní a mravní život je neustálým zkoumáním. Nevyhýbají se žádným diskusím, nepohrdají žádným pokynem. Nejsou neomylnými kněžskými rozhodného zjevení, nýbrž v potu tváří vystihují učení, které se stále zdokonaluje. Neužívají násilí proti nikomu, do klatby nedávají žádného rozkolníka. Jejich jedinou nenávistí jest, že nenávidí násilí a lež; jejich ideálem jest usmířit lidi v pobádací žádosti po ctnosti.

Vědí, že Bůh, který Adama stvořil podle svého obrazu, nevyhradil mocným, vzdělaným a bohatým dar svého slibu a že se poníženým, nevědomým a chudým dostane prvního místa v království nebeském. Milují národ, ne z rozváženého úsilí, nýbrž z přirozeného a nutného pudu. Nesklánějí se k němu s důstojným posunem laskavé ochotnosti, jsou opravdu spojeni s ním, trpí jeho nedokonalostmi a jeho slabostmi, jež jsou otráveným plodem jeho bídy. Cítí, že ve hloubi bytosti nejnehodnějších lidí tkví vždy božská jiskra a že v den největších zkoušek z lidu vychází slovo strhující a výzva spásná. Nezapomínají, že sedláci dali Žižkovi jeho nejstatečnější bojovníky; že Čechy byly zničeny roku 1620, protože lid, pány utlačovaný a ponížený, neměl již síly a chuti bojovat za vlast macechu; že právě tento lid, nevzdělaný a ubohý, jenž po dvě století byl týrán od Habsburků, nedopustil, aby se promlčela práva národní; že z bezejmenného

a nevolnického lidu vzešli velicí předchůdcové obrození XIX. století.

Nikdy nepoznali nezdravých příznaků panovačských a vševládných, jež trápí jejich sousedy. Bouří se při myšlence, že by národ národu chtěl předpisovat zákony, a rozhořčují se při pomýšlení, že by sami se svými potomky byli odsouzeni k věčné podřízenosti. Milují svou vlast dětinou láskou, plnou vášní, jež nehledá ani hodností, ani slávy, ba ani popularity, ale jež svou odměnu a své úplné zadostiučinění nalézá ve svědomí, jež mu zůstavili bez počtu nejlepší z jeho krve a nejčistší z jejich ducha.

Vezměte význačné představitele kmene, Chelčického, Komenského, Palackého, Havlíčka. Přese všecky rozdíly, jež se vysvětlují stoletími, kdy žili, a vlastnostmi jejich povahy, poznáte týž ráz. Na medaili, která by je představovala, mohli byste napsat na jedné straně: Národ český, na druhé heslo: Pravda, snášlivost, demokracie. U všech poznáte opět ducha evangelia a ducha revoluce francouzské. — Proto také není možný žádný smír mezi nimi a Německem.

Nezapomenu nikdy na svou rozmluvu roku 1891 s F. L. Riegrem, slavným řečníkem a velikým občanem. Národ zamítl návrh dohody, jež Rieger připravil s ministrem Taafem, volby smetly stranu staročeskou a Rieger, který téměř půl století byl modlou národa, nebyl znovu zvolen. Rieger věděl, že jsem nesdílel ani jeho naději, ani jeho přání a že neschvaluji smlouvu nerovnou, kterou myslel, že je nutno přijmouti. Přes to přijal mne s onou vybranou zdvořilostí

a s onou jemnou laskavostí, jež na každého, kdo se mu přiblížil, působila neodolatelným kouzlem. Z jeho rtů nesplynulo ani jediného nářku, ani jediného stesku. — Když jsem od něho odcházel, pravil ke mně: »Myslel jsem, že sloužím naší věci; snad jsem se mýlil. Ale vy víte, že šlo mně vždy o dvojí věc: o vítězství spravedlnosti a o štěstí mého národa.« — Z těchto slov vyznívá jak dojemná pokora, tak nejvyšší hrdost vzneseného a přímého svědomí. — Právě za spravedlnost a za národ Hus zemřel, Komenský lkal na cestách vyhnanství a nad popelem svého spáleného domu, Palacký odmítl čestné místo, jehož mu mezi sebou nabízeli Němci, Havlíček zahubil své zdraví a svůj život v zajetí brixenském.

V čelo Národního divadla, jedné z nejkrásnějších budov moderní Prahy, architekt dal nápis: **N á r o d s o b ě l** Chtěl, aby tím bylo vzpomínáno, že divadlo bylo vystavěno ze sbírek tisíců a tisíců dárců, sedláků, dělníků, služek, kteří snášejíce zlatý po zlatém, někdy krejcar po krejcaru, po dlouhých letech namáhání a odřikání zbudovali českému umění tento nádherný chrám. **N á r o d s o b ě l** — tento nápis by se měl položit na počátek dějin českých. Neboť nikde snad jasněji a živěji nechápeme převážný vliv, jaký na politický a mravní vývoj země vykonává určitá povaha jeho národa, a nikde se vůdcové neprojevují zřejměji jako odlesk lidu. Ve všech dobách svého života národ český toužil po čerstvých a čistých zdrojích snášlivosti, spravedlnosti a bratrství a všichni spisovatelé, všichni

myslitelé, kteří se skláněli nad ním a nad jeho bídým ložem, vnímali vzdechy, jimiž ulevoval své úzkosti, od Husa a Komenského až k Palackému, Havlíčkovi a Masarykovi, slyšeli totéž volání a po něm opakovali tutéž naději.

* * *

Jako v XV. stol. tak i dnes zápas se strhl mezi zásadami si odporujícími. Německo se nám představuje jako zástupce Jehovy; chce mít na prostou pravdu a jevit se jako nadlidstvo; chce očistit zemi ode všech živlů prostředních, jež nejsou kmene teutonského. Sní o obnově svaté říše římské, která by nepřestávala již na Evropě, nýbrž se rozšířila po celém světě. Žádá, aby se svět poddal jeho zákonu a uctíval jeho božství. Aby odstranilo překážky, jež se mu staví v cestu, prohlašuje všechny zločiny za oprávněné a všecko násilí za posvátné. Snižuje své vlastní občany až potud, že svůj osud poslušně kladou do rukou několika předurčených, kteří za jejich podrobení vydají jim sousední země k vykořisťování.

Tyto teorie nás rozjitřují, ale neděsí. Jsou to staré přízraky, které vycházejí ze skladišť rekvizit, kde jsme mysleli, že jsou nadobro odloženy na pospasy červů. Opravili je jakž takž a ozdobili je krojí, stříženými podle posledních předpisů nejmodernější vědy. Tímto přetrojením se neoklame nikdo. Co Německo navrhuje světu jako svůj nejnovější všeobecný lék, je prostě středověký systém: na vrchu posvátná hierarchie

a na spodu žebříku porobený lid; potlačené národnosti ku prospěchu kmene vyvoleného ode vši věčnosti; osobní myšlení je spoutáno, násilí tvoří právo. Pouze šibolety se liší: tam, kde středověk říkal »církev«, Německo praví »stát«; za čistotu víry položilo čistotu kmene a vůli udržet jednotu křesťanstva nahradilo nutností organisovat svět. Na tom nesejde mnoho; Pře jest již dávno rozřešena. Již několik století je tomu, co se lidstvo rozhodlo.

Vyslovilo se pro program Husův, Komenského, Palackého a Havlíčka. Se spojenci zvítězí staré učení husitské: úcta ke svědomí, snášelivost, demokracie.

Jak by Čechové neměli být povoláni, aby užili statků, jichž cenu jedni z prvních poznali a vytkli a jichž hájili nejtěžšími zkouškami?

Okolnosti nedopustily až posud, aby zaujali opět místo v řadě bojovníků sloužících věci, která byla vždy jejich. Ale hodina udeří, kdy bude jim možno postavit se zase mezi své přirozené spojence.

Události ukázaly, že Německo, jež se tak pyšní svými schopnostmi duševními, v skutečnosti není schopno uchránit se pokušení minulosti dávno promlčené. Nikterak by nám to nevadilo a rádi bychom mu přiznali právo, aby v míru užívalo podivuhodné rozkoše za pána mít osvičeného komedianta, jakým je Vilém II., za vůdce rejthary, vedle nichž žoldněři Valdštejnovi byli výkvětem dvornosti a jemnosti. Bohužel zkušenost nám ukázala, že přízraky, jež ho strašily

za nocí jeho, jsou nebezpečné jeho sousedům. I když se vybere z výbuchu zuřivosti, v němž se potácí jeho malomoc, bude dobře mít jej pod bedlivým dozorem. Nebude pak na škodu, zatím co my budeme na stráži proti němu, aby s druhé strany na východní hranici Čechové bránili výbojnému návratu jeho osudné zuřivosti. Jsme jisti, že žákům Husovým, Komenského, Palackého a Havlíčka jeho šílenost nebude nakažlivá a že žádné srozumění nikdy nebude možno mezi oběma kmeny, jež více než národními rozdíly jsou od sebe odděleny nenapravitelnou růzností svých tradicí a svého ideálu.

OBSAH:

	Strana
1. Náš program	5
2. Dobrovolníci čeští	17
3. Přátelům v první chvíli	21
4. Austria delenda est	31
5. Den 6. července 1415	41
6. Čechoslováci	51

